

Univerzita Karlova

Přírodovědecká fakulta

Studijní program: Geografie

Studijní obor: Geografie a Kartografie

Dušan Novák

Metodické přístupy k měření chudoby ve světě

Methodical aspects of measuring poverty in the world

Bakalářská práce

Vedoucí práce/Školitel:

RNDr. Jiří Hasman, Ph.D.

Praha, 2019

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem závěrečnou práci zpracoval samostatně a že jsem uvedl všechny použité informační zdroje a literaturu. Tato práce ani její podstatná část nebyla předložena k získání jiného nebo stejného akademického titulu.

V Praze, dne 17. 4. 2019

.....

Dušan Novák

Poděkování

Mé poděkování patří RNDr. Jiřímu Hasmanovi Ph.D., za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnoval.

Abstrakt

Cílem této práce je poskytnout čtenáři kritický pohled do problematiky měření chudoby, není totiž výjimkou, že někdy bývá interpretace dat tohoto fenoménu vykládána velmi nepřesně. Existuje celá řada ukazatelů měřících chudobu velmi odlišnou metodikou, což může výrazně ovlivnit i následnou interpretaci, popř. srovnání jednotlivých států. Jedním z hlavních problémů spojených s měřením chudoby je fakt, že je velmi obtížné ji měřit v různě vyspělých částech světa. V práci byly tedy prozkoumány nejvýznamnější zdroje dat o chudobě na mezinárodní úrovni a vyhodnoceny jejich klady a zápory. Jednotlivé ukazatele byly následně konfrontovány s ostatními s cílem přiblížit, jak se v závislosti na zvoleném indikátoru mění geografická distribuce chudoby. Výsledkem práce je tedy ucelený přehled toho, na co si dávat pozor při interpretaci chudoby z dostupných dat. Například ukazatele vycházející z mediánu příjmů nebo národní hranice chudoby nejsou mezinárodně porovnatelné, ačkoliv se tak mnohdy děje. Státy jako Ukrajina či Turecko jsou pak dle těchto indexů zeměmi s jednou z nejnižších měř chudoby, což dozajisté nemusí odpovídat reálnému výskytu tohoto fenoménu.

Klíčová slova: chudoba, indexy chudoby, měření chudoby, mezinárodní srovnání.

Abstract

The main purpose of this thesis is to provide a critical view of the issue of measuring poverty as it is not an exception that sometimes the interpretation of the data of this phenomenon is interpreted very inaccurately. There are a lot of indicators that measure poverty by a very different methodology, which can also significantly influence the subsequent interpretation, or national comparison. One of the main issues associated with measuring poverty is the fact that it is very difficult to measure in various parts of the world. The most important sources of data on poverty at international level were examined and their pros and cons were evaluated. The indicators were subsequently mutually confronted in order to explain how the geographical distribution of poverty depends on selected indicator. The result of this thesis is a comprehensive review of to which issues attention should be paid to interpreting poverty from available data. For example, indicators based on the median income or national poverty line are not internationally comparable, although this is often done. Countries such as Ukraine and Turkey are the countries with one of the lowest rates of poverty according to these indices, which certainly may not correspond to the actual level of this phenomenon.

Keywords: poverty, poverty indicators, measurement, international comparison

Obsah:

Seznam zkratek.....	10
Seznam tabulek.....	11
Seznam obrázků.....	11
Seznam map.....	11
1 Úvod do problematiky chudoby	13
2 Přístupy k měření chudoby	15
2.1 Metody měření.....	15
2.1.1 Absolutní a relativní měření chudoby	16
2.1.2 Objektivní a subjektivní měření chudoby.....	17
2.1.3 Preskriptivní, konsensuální a empirické měření chudoby.....	19
2.1.4 Přímé x nepřímé měření chudoby.....	19
2.2 Ukazatele měření chudoby	20
2.2.1 Národní hranice chudoby.....	21
2.2.2 Hranice živobytí na den.....	21
2.2.3 Příjmová hranice chudoby.....	22
2.2.4 Hloubka chudoby.....	22
2.2.5 Riziko chudoby	23
2.2.6 Vícenásobný index chudoby (MPI).....	25
2.2.7 Neuspokojení základních potřeb (UBN)	26
3 Metodika a data	27
3.1 Datové zdroje ukazatelů chudoby.....	28
3.1.1 OECD.....	29
3.1.2 Eurostat	30
3.1.3 UNDP	31
3.1.4 Světová banka	31
3.1.5 SEDLAC	32
4 Empirická část	34
4.1 Evropské ukazatele.....	34
4.2 Ukazatele na globální úrovni.....	36
4.3 Problematika striktního rozdělení hranic chudoby	39

4.4	Vícerozměrné indexy chudoby.....	41
4.5	Vztahy mezi jednotlivými indexy.....	44
4.5.1	Evropské ukazatele.....	44
4.5.2	Světové ukazatele.....	46
5	Závěr.....	51
6	Zdroje.....	54
6.1	Seznam literatury.....	54
6.2	Zdroje dat.....	56

Seznam zkratk

AROPE - At risk of poverty or social exclusion

ECHP - European Community Household Panel

EU-SILC - European Union-Statistics on Income and Living Conditions

HDI - Human development index

HPI - Human poverty index

LAC - Latin America and the Caribbean

MPI - Multidimensional poverty index

OECD - The Organization for Economic Cooperation and Development

OPHI - Oxford poverty and human development initiative

PG - Poverty gap

PPP - Purchasing power parity

SEDLAC - Socio-Economic Database for Latin America and the Caribbean

UBN - Unsatisfied basic needs

UNDP - United Nations Development Programme

WB - World bank (Světová banka)

Seznam tabulek

Tab. č. 1: Přehled základní potřeb dle Gordona a jejich obecné vymezení

Tab. č. 2: Porovnání subjektivní a objektivní chudoby

Tab. č. 3: Tabulka použitých ukazatelů.

Tab. č. 4: Podíl osob pod hranicí chudoby ve vybraných zemích dle konkrétních hranic chudoby

Tab. č. 5: Tabulka vybraných států zobrazující hloubku chudoby

Tab. č. 6: Tabulka států s největší chudobou dle indexu MPI

Tab. č. 7: Korelační matice evropských indexů

Tab. č. 8: Korelační matice světových indexů

Seznam obrázků

Obr. č. 1: Hloubka chudoby ve dvou odlišně ekonomicky vyspělých zemích

Obr. č. 2: Vzájemné vztahy kategorií chudoby v roce 2014 (%) v ČR

Obr. č. 3: Schéma tři dimenzí a deseti indikátorů vícenásobného indexu chudoby

Obr. č. 4: Bodový graf evropských indexů založených na příj. mediánu

Obr. č. 5: Bodový graf evropských indexů AROPE a OECD

Obr. č. 6: Bodový graf indexů národní chudoby a AROPE

Obr. č. 7: Bodový graf nejsilněji korelujících světových indexů

Obr. č. 8: Korelační diagram indexů MPI a extrémní chudoby

Obr. č. 9: Korelační diagram indexů UBN a extrémní chudoby

Obr. č. 10: Korelační diagram indexů MPI a UBN

Obr. č. 11: Korelační diagram indexů UBN a hranice 50% med. příjmu

Seznam map

Mapa č. 1: Mapy Evropy zobrazující stav chudoby dle různých ukazatelů

Mapa č. 2: Mapa světa zobrazující podíl obyvatel žijící pod úrovní národní hranice chudoby

Mapa č. 3: Mapa světa zobrazující podíl obyvatel žijící pod úrovní extrémní hranice chudoby

Mapa č. 4: Mapa světa zobrazující podíl obyvatel žijící pod úrovní hranice chudoby 3,2 USD/den

Mapa č. 5: Mapa světa zobrazující podíl obyvatel žijící pod úrovní hranice chudoby 5,5 USD/den

Mapa č. 6: Mapa Afriky zobrazující porovnání indexu MPI a hranice extrémní chudoby

Mapa č. 7: Mapa Jižní Ameriky zobrazující porovnání indexu MPI a UBN

1 Úvod do problematiky chudoby

V Česku se podle Světové banky dlouhodobě pohybuje pod národní hranicí chudoby zhruba 9-10 % populace. Toto je údaj, se kterým se velmi často setkáváme v médiích a je přibližně stejný jako hodnota tohoto samého ukazatele v Indonésii. Jenže lze skutečně objektivně srovnat úroveň chudoby v těchto dvou státech? Dle jiných ukazatelů, založených například na hranici příjmu, se totiž můžeme setkat se zcela jinými údaji, které spíše vypovídají o tom, že úroveň chudoby je v těchto dvou státech diametrálně odlišná a tento statistický údaj tedy příliš nevypovídá o dané skutečnosti.

Ravallion (1992) chudobu popisuje jako socioekonomický status člověka, u něhož není dostatečné hmotné zajištění, tedy nejen finance, ale i živobytí a základní lidské potřeby, kam můžeme zařadit dostatek kvalitních potravin (maso, ovoce, zelenina), pitnou vodu a její dostupnost (vzdálenost zdroje pitné vody), oblečení, vzdělání, dostatek pracovních míst, zdravotní péči a blízkost zdravotních zařízení. Z toho vyplývá, že definování chudoby je poměrně složitou záležitostí, jelikož každá země chápe chudobu trochu jinak, nemůžeme tedy chudobu striktně hodnotit jednou metodou (Sachs 2005). Sociálně slabší vrstvy ve vyspělých státech mají hranici chudoby jinde než například země západní Afriky (Tomeš 2001). Na základě toho můžeme do pojetí chudoby zahrnout i různé další faktory, jako je demografie, politická situace, geografická poloha, nerostné zdroje či jiné.

V roce 1995 Organizace spojených národů na Světovém summitu o sociálním rozvoji rozhodla o definici chudoby a popisuje ji jako „stav charakterizovaný kritickou nouzí o základní lidské potřeby, včetně jídla, pitné vody, hygienických potřeb, zdraví, obydlí, vzdělání a informací. Nezávisí pouze na příjmu, ale také na dostupnosti služeb.“ (OSN 1995, cit. v Gordon 2005, s. 3). To znamená dostatek prostředků k zajištění vlastní rodiny, vzdělání a zdravotní péče, stejně tak vhodné podmínky pro růst a výchovu dětí, případně dostatek pracovních příležitostí (OSN 1998, cit. v Gordon 2005, s. 4). Definice je poměrně obecná a jak bylo řečeno již v úvodu, ne vždy jasně vypovídající pro všechny země, proto Světová banka přišla s vlastní definicí, která říká, že „chudoba je výrazná deprivace vlastní pohody, která je ovlivněna mnoha faktory.“ (WB 2000). Zahrnuje nízké příjmy a neschopnost získat základní zboží a služby nezbytné k důstojnému přežití, nízkou úroveň zdraví a vzdělání, špatný přístup k čisté vodě a hygienu, nedostatečnou fyzickou bezpečnost (WB 1998).

Chudoba vzniká v důsledku jedné nebo více příčin, které se podílejí různou měrou. Příčiny chudoby si můžeme rozdělit do několika základních kategorií. Kupříkladu Heczková (2012) je rozděluje do čtyř základních kategorií:

- **Politické příčiny** (ozbrojené konflikty, dovoz zbraní, vysoká korupce, politický režim).
- **Ekonomicko-sociální příčiny** (vysoká zadluženost státu, fluktuace a pokles cen přírodních zdrojů, nezaměstnanost a nízké sociální zabezpečení, kulturní zvyky a náboženství, nízká zdravotní péče, nízká vzdělanost, nedostatečná dopravní a technická infrastruktura).
- **Demografické příčiny** (vysoká hustota zalidnění, porodnost, kojenecká úmrtnost).
- **Environmentální příčiny** (odlesňování a degradace půd, změna klimatu, přírodní katastrofy).

Jednotlivé kategorie se s různou intenzitou podílejí na vzniku a šíření chudoby. S příčinami chudoby pracují nejrůznější indexy chudoby, kterým je v této práci věnována samostatná kapitola, tedy těm nejhlavnějším z nich.

Výzkumné otázky této práce jsou:

- 1) Jakými způsoby lze chudobu měřit?
- 2) Jaká data o míře chudoby jsou, za jaká území a jaké časové období dostupná?
- 3) Jaké problémy při měření míry chudoby mohou vyvstat?
- 4) Jak se liší prostorová distribuce chudoby v závislosti na použitém ukazateli?

Tato práce je rozdělena na metodickou a empirickou část. Metodická část je složena z úvodu, který řeší především problematiku definování chudoby. Další kapitola je věnována způsobům měření chudoby, tedy různým přístupům, jak na chudobu nahlížet. Rozdíly mezi jednotlivými měřícími přístupy můžeme vždy rozdělit do dvou opačných směrů, kdy porovnáváme objektivní a subjektivní modely chudoby nebo relativní a absolutní modely chudoby, případně jiné. Z toho vychází i náplň další kapitoly, která se zabývá indexy měření chudoby, které různým způsobem interpretují vývoj, trend nebo současný stav chudoby v dané zemi. Následně budou uvedeny hlavní zdroje dat. Empirická část práce bude věnována především diskuzi a porovnávání datových souborů týkajících se chudoby, porovnávání jednotlivých metod, které se používají pro měření chudoby. Cílem této práce je kritické zhodnocení dostupné metodiky a poukázání na rozdíly v jednotlivých metodách a jejich interpretacích.

2 Přístupy k měření chudoby

Metodika měření chudoby dnes vychází z mnoha různých ukazatelů, z nichž nejvíce používané jsou ty ekonomické. O chudobě však lze uvažovat i v dalších dimenzích, tedy jiných než přímo ekonomické povahy, ty jsou v práci zahrnuty zejména skrze vícerozměrné indexy. Můžeme také rozlišovat několik dalších základních přístupů k jejímu měření, které vycházejí z ukazatelů, jako jsou sociální nerovnost, sociální spravedlnost, solidarita a sociální vyloučení (Večerník, Mysíková 2015). Každá metoda předně definuje stav chudoby, aby bylo jasné, jak daný model pracuje s myšlenkou skutečné socioekonomické situace v dané společnosti. Ideálním způsobem by bylo co nejobjektivnější porovnání chudoby v celosvětovém měřítku, jenže například každá země má svou subjektivní hranici chudoby nastavenou trochu jinak, a proto existuje mnoho přístupů k měření chudoby.

2.1 Metody měření

Samotné metody měření si můžeme rozdělit do několika kategorií, které se ale mohou vzájemně překrývat (Večerník, Mysíková 2015) a o kterých se mimo jiné podrobně rozepisují i v této kapitole:

- Absolutní a relativní.
- Objektivní a subjektivní.
- Preskriptivní, konsensuální a empirické.
- Přímé a nepřímé.

Z uvedené kategorizace je nejdůležitější rozlišovat, zda jde o chudobu absolutní, nebo relativní, jelikož měří chudobu odlišně a využívá se také odlišný standard životního minima (Veit-Wilson 1998). Z toho je pak tvořen standard příjmového minima, které obvykle odráží ekonomickou a politickou situaci země, jde tedy o hranici nebo míru, která nám říká, co považujeme ještě za základní potřebu pro určitý životní standard (absolutní chudoba). Nutno říct, že tento standard se v čase může měnit. Naopak relativní pojetí se zaměřuje na aktuální okamžik, tudíž vychází z toho, co je právě teď považováno společností za minimální potřebu (Ravallion 1992). Nejčastěji se v sociální geografii pracuje s absolutní nebo relativní chudobou, případně s objektivní a subjektivní chudobou, dají se snadno kvantifikovat a vyjádřit do různých diagramů a map (Sirovátka, Mareš 2006).

2.1.1 Absolutní a relativní měření chudoby

Absolutní chudoba je definována jako stav, kdy člověk nedokáže uspokojit své základní životní potřeby (jídlo a pitná voda, bydlení, zdraví a základní hygienické potřeby, vzdělání a přístup k informacím), může docházet k ohrožení života jedince. Hranice absolutní chudoby je vyjádřena substitučním minimem, při kterém je člověk ještě schopný přežít (Gordon 2005). Absolutní chudoba se pak od relativní liší především tím, že hranice je pro všechny státy stejná, zahrnuje pouze výdaje jedince a neměla by být závislá na distribuci příjmů. Určování hranice absolutní chudoby má výhodu v tom, že ji můžeme aplikovat na různá místa a různý čas, na druhou stranu je nutné si uvědomit, že výdaje na život se mění (např. ceny zboží, služeb, daně, klimatické změny atd.).

V některých publikacích se absolutní chudoba zaměňuje za pojem extrémní chudoba, což není úplně správně. Extrémní chudoba je denní příjmová hranice stanovena světovou bankou, která je od roku 2015 stanovena na 1,9 USD. Tato hranice se historicky stále mění v souvislosti s inflací. Absolutní chudobu chápeme spíše jako absenci dostatku finančních zdrojů pro zajištění základních životních potřeb (WB 2000). Podle Davida Gordona (2005) lze za absolutní chudobu označit i absenci alespoň dvou životních potřeb, které uvádí tabulka 1. Například jedinec, který bude žít v chatrči s hliněnou podlahou a nechodí do školy, strádá a lze říct, že trpí absolutní chudobou, podobně tak člověk, který třeba nemá přísun pitné vody a nemůže využívat informační zdroje, jako jsou televize, internet nebo noviny. Samotným ukazatelům se věnuje kapitola 2.2.

Potřeba	Vymezení absolutní chudoby
Jídlo	BMI vyšší než 16.
Pitná voda	Voda nesmí pocházet pouze z řek a jezer, musí být dostupná max. 15 minut chůze od obydlí.
Hygienická zařízení	Dostupnost toalet.
Zdraví	Dostatečná zdravotní péče pro nemocné a těhotné ženy.
Bydlení	Obydlí musí mít méně než 4 osoby žijící v jedné místnosti. Podlaha nesmí být vyrobená z hlíny.
Vzdělání	Povinnost navštěvovat školu nebo mít domácího učitele.
Dostupnost služeb	Dostupnost vzdělávacích, sociálních, zdravotní a právních služeb.
Informovanost	Přístup k novinám, rádiu, televizi, počítači či telefonu.

[Tab. č. 1]: Přehled základní potřeb dle Gordona a jejich obecné vymezení (Gordon 2005).

Relativní chudoba se soustřeďuje na porovnání mezi jednotlivci nebo rodinami v určité lokalitě (porovnání mediánových příjmů vyjádřených pomocí percentilu). Relativní chudobu si můžeme popsat jako stav člověka, který dokáže uspokojit své základní životní potřeby, ale na mnohem nižší úrovni, než je průměr v dané populaci. Relativní chudobu často označujeme také jako „mírnou“ chudobu (Mareš 1999).

Relativní chudoba se vypočítává na základě příjmu domácnosti (například příjem menší než 60 % mediánu příjmu odpovídajících dané domácnosti) a vývoji cen (Ravallion, Chen 2010). Příčiny pak vycházejí z každodenních potřeb, které nejsou uspokojeny, což může způsobit sociální vyloučení a následnou izolaci. Pokud se příjem všech osob zvýší, a tedy zvýšení je u všech konstantní, míra relativní chudoby bude stejná, přestože rodiny nebo jedinci budou mít poměrně vysoký životní standard. Proto nelze srovnávat například relativně chudou domácnost ve Švédsku a v Egyptě, hranice relativní chudoby mají obě země odlišné (Mareš 1999). Měření relativní chudoby může mnohdy ukazovat nepřesné hodnoty, pokud sledujeme velmi malé populace. Příkladem jsou třeba různé chudinské čtvrti, náboženská či etnická ghetta, oblasti zámožných podnikatelů a jiné. Příkladem relativního ukazatele chudoby, se kterým se často setkáváme, je **národní hranice chudoby**, ta je založena na odhadech z průzkumů mezi domácnostmi. Tato hranice se mezi jednotlivými zeměmi značně liší, a proto je mezinárodní srovnání značně problematické.

Jak už bylo naznačeno výše, relativní chudoba poměrně dobře koreluje s příjmovou nerovností, platí, že rovnoměrná distribuce příjmů snižuje relativní chudobu. Pokud se například změní ekonomická situace země, kdy jsou postiženy osoby, které mají vyšší plat, relativní chudoba se paradoxně sníží (White 2008).

2.1.2 Objektívni a subjektivní měření chudoby

Tyto koncepty měření chudoby chápeme v behaviorálním smyslu vnímání samotné definice chudoby, která může být velmi relativní. Různí jedinci nebo odlišné skupiny mohou chudobu definovat zcela jiným způsobem.

Objektivní chudoba je stanovena jako určitá hranice, kdy je ještě možné uspokojit základní potřeby. Vymezení není závislé na představách chudých lidí, ale chudý je ten, kdo splní určitá kritéria (např.: V USA domácnost, která vydává z příjmů na potraviny více než 30%; Večerník, Mysíková 2015).

Subjektivní chudoba je popisována jako vlastní pocit nebo přání, vyjadřuje osobní postoj k životu, co jednotlivec potřebuje k uspokojení základních tužeb. Pokud tomu tak není, člověk je nespokojen a označen za chudého. Subjektivní chudoba bývá obvykle vyšší než objektivní (ECHP 1996). Dotazníky zabývající se měřením subjektivní chudoby pak vychází z dotazů „Cítíte se být chudým/ou?“, kdy dotyčný jedinec nebo i domácnost zaškrtnává jednu z možností. Toto subjektivní hodnocení potom spíše hovoří o našich pocitech než o úrovni deprivace (Mareš 1999). Vliv na toto hodnocení může mít pak například kultura, politická situace země a další faktory.

Některé způsoby měření chudoby pak pracují s objektivními i subjektivními faktory. Příkladem lze uvést subjektivní hranici chudoby (anglicky známé jako subjective poverty line) nebo některé indexy deprivace, které indikují sociální vyloučení z určitého společenského standardu na základě kombinace nízké spotřeby a s tím spojené deprivace z nízkých příjmů (Callan a kol. 1993).

Porovnáním subjektivní a objektivní chudoby v tabulce č. 2 zjistíme, že určitý okruh lidí je považován za chudé, ale oni samotní subjektivně tento pocit nesdílí (chyba I. typu). Příkladem mohou být například tradiční domorodé kmeny v Africe, kde vnímáme jistou formu izolace a také menší snahu se vymanit z nějakého stereotypu, jsou se svým životem spokojeni, ať už s tím, že jim vyhovuje, berou ho jako jejich úděl či jsou zkrátka se svým životem smířeni. V takovém případě nemusí jít nutně o chudého člověka. Opačným případem je část lidí, která není objektivně brána jako chudá, ale cítí se tak (chyba II. typu) (Hagenaars 1985). To můžeme například vidět dnes u zemí tzv. východního bloku, kde je snaha se přiblížit bohatším západním zemím, cítí se chudě, přestože často o chudé země nejde.

		Objektivní klasifikace	
		Chudí	Ne – chudí
Subjektivní klasifikace	Chudí	Konsenzus	Chyba II. typu
	Ne – chudí	Chyba I. typu	Konsenzus

[Tab. č. 2]: Porovnání subjektivní a objektivní chudoby (Hagenaars 1985).

2.1.3 Preskriptivní, konsensuální a empirické měření chudoby

Další přístupy k měření chudoby, se kterými se v rámci řazení můžeme setkat, lze chápat ve smyslu samotného přístupů k metodologii.

Preskriptivní koncepty chudoby vymezují chudobu na základě expertních odhadů. Využívají spotřební koše, které vymezují hranici životního minima, podle čehož jsou vypočítány nároky na sociální zabezpečení. Expertní odhady vycházejí ze stanovených standardů, které se v čase mění (Halleröd 1995). Obecně se tyto nároky zvyšují.

Konsensuální koncepty chudoby nevyužívají expertních odhadů, ale vycházejí z výpovědí dotazníkových šetření respondentů, tedy přímo obyvatel více či méně postižených chudobou. Společnost vytvoří seznam základních životních potřeb, které se následně zajišťují pro chudé obyvatelstvo. Vypočítává se, jaká je nutná minimální výše příjmu (Kelly a kol. 2016).

Jistým kompromisem jsou pak **empirické modely měření chudoby**, které vycházejí z vyhodnocení statistického šetření, což může být již zmíněný spotřební koš, a ze samotné představy obyvatel o úrovni jejich příjmů, které probíhá obvykle formou dotazníkového šetření, nakolik jsou jejich životní podmínky uspokojivé (Callan a kol. 1993). V zásadě jde tedy o kombinaci objektivních a subjektivních faktorů.

2.1.4 Přímé x nepřímé měření chudoby

Z analytického hlediska měříme chudoby **přímou** a **nepřímou**. Metoda přímého měření chudoby vychází z nedostatku příjmů a z toho plynoucí deprivace (v potaz jsou brány příjmy i výdaje). Nepřímá metoda zase reflektuje nedostatek příjmu k pořízení si základních věcí/statků, nezahrnuje tedy strukturní povahu finančních nákladů a kupní sílu peněz jako metoda přímá (Halleröd 1995).

Existují ještě další koncepty měření chudoby, o několika se zmiňuje na příklad Mareš (1999), který vyčleňuje ještě demografickou chudobu, statkovou, průřezovou, trvalou, marginální, frikční, zjevnou skrytou a mnoho dalších.

2.2 Ukazatele měření chudoby

Jak již bylo nastíněno v předchozí kapitole, k měření chudoby můžeme přistupovat různými způsoby. Nejčastěji se však setkáváme s rozdělením na objektivní a subjektivní měření. Organizace zabývající se touto problematikou většinou volí takzvané objektivní přístupy, kdy je chudoba často vyjádřena určitým indexem. Smyslem těchto objektivních přístupů je zahrnout co možná nejvíce proměnných, nicméně o to se samotný výpočet indexu stává složitější, proto je nutné zvážit, co do indexu zahrnout, co naopak ne, případně vyhodnotit, zda nám index odpovídá na to, co je předmět výzkumů. Objektivní měření chudoby totiž lépe identifikuje výskyt chudoby, který není vázán již pouze materiálně, jak líčí podkapitola 2.1.

Pro účely této práce byly zvoleny takové indexy, které jsou nejvíce používané a zároveň jsou globálního nebo makroregionálního měřítka a obsahují tedy data za pokud možno co největší množství států. Zároveň bylo nutné brát zřetel na rozsah bakalářské práce. Seznam ukazatelů, kterými se bude práce zabývat, a jejich základní rozdělení je zobrazen v tabulce číslo 3. Existuje samozřejmě celá řada dalších ukazatelů, jako je například počet lidí žijících ve slumech či index lidské chudoby (HPI), který byl nahrazen vícenásobným indexem chudoby, a proto nebude do práce zahrnut. Dále se tyto ukazatele zaměřují na související problematiku, například nerovnoměrné rozdělení příjmů ve společnosti či hrubý domácí produkt, naděje na dožití, naděje na dožití ve zdraví, podobně jako sledování socioekonomických ukazatelů i rizikových skupin jako jsou staří lidé, děti či ženy.

INDEX	Absolutní X Relativní		Objektivní X Subjektivní	
Národní hranice chudoby		ano		ano
Hranice živobytí na den	ano		ano	
Příjmová hranice chudoby		ano	ano	
Hloubka chudoby (PG)	ano		ano	
Riziko chudoby (AROPE)	ano		ano	
Vícenásobný index chudoby (MPI)	ano		ano	
Nedostatečné základní potřeby (UBN)	ano		ano	

[Tab. č. 3]: Tabulka použitých ukazatelů (zdroj: vlastní zpracování).

Indexy bývají v drtivě většině vyjádřeny jako počet (head count) obyvatel populace daného území, kteří nedosahují na konkrétní hranici, kterou právě jednotlivé indexy stanovují. Téměř vždy se setkáme s procentuálním vyjádřením. Mnohé indexy, jako je například MPI (vícenásobný index chudoby), zobrazují také například další jednotlivé složky, ze kterých byl index sestavován, a samozřejmě výslednou hodnotu indexu, která se následně přepočítá a vyjádří jako procento populace. S tím ale souvisí další problém spjatý s měřením chudoby, tedy striktního hraničního rozdělení v určité úrovni, což může být v určitých případech velmi zkreslující, obzvláště pokud se kolem oné hranic vyskytuje poměrně velké procento obyvatel a drobný posun tak může situaci výrazně pozměnit. Tomuto problému se věnuje index hloubka chudoby (PG).

2.2.1 Národní hranice chudoby

Jak již bylo řečeno v sekci zabývající se relativní chudobou, **národní hranice chudoby** je založena na odhadech z průzkumů mezi domácnostmi. Z toho vyplývá, že tato hranice se mezi jednotlivými zeměmi značně liší v závislosti na mnohých faktorech a nejen v rámci subjektivního posouzení dotazovaných, ale i v rámci následného vyhodnocování, proto je nejen mezinárodní srovnání, ale už jen samotná interpretace tohoto indexu značně problematická. Obecně lze říci, že více rozvinuté státy nastavují tuto hranici kritičtěji než státy méně rozvinuté. Mnohdy se tedy setkáme s tím, že dva státy se stejnou úrovní národní chudoby se zcela diametrálně liší ve skutečném popisu chudoby. Vyjadřuje se jako procento populace, které nedosáhne na určitou hranici.

2.2.2 Hranice živobytí na den

Tato hranice bývá stanovena jako určitá částka, kterou jedinec musí disponovat na den, aby nebyl považován za chudého. Patří sem například **extrémní chudoba**, která je stanovena Světovou bankou (WB) a od roku 2015 je za extrémní chudobu považováno živobytí za méně než 1,9 USD/den na osobu (přepočítáno dle PPP). Jedná se o jeden z nejpoužívanějších indexů, který je navíc dostupný za většinu států světa. Je opět vyjádřen jako procentuální část populace, která žije pod touto hranicí. Mezi další hranice, které zveřejňuje Světová banka, patří živobytí na den za 3,2 USD a 5,5 USD.

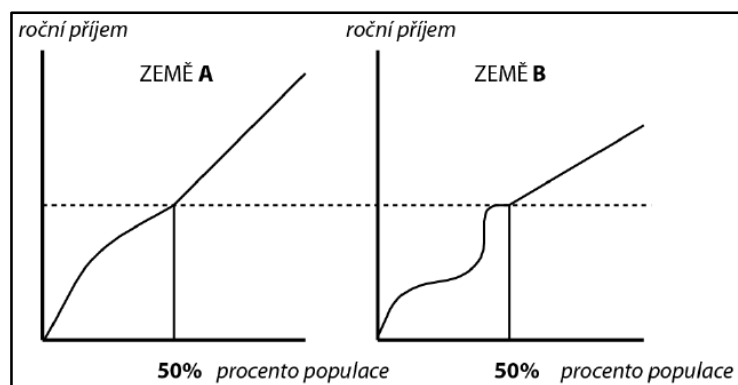
2.2.3 Příjmová hranice chudoby

Tento index při zkoumání chudoby vychází z určení výše čistého příjmu. Příjem je definován jako disponibilní finanční prostředek domácnosti pro dané období (nejčastěji rok). Zahrnuje výdělek, samostatnou výdělečnou činnost, kapitálové příjmy a některé další finanční statky (daně z příjmu a příspěvky na sociální zabezpečení domácnostmi jsou odečteny). Příjem domácnosti je připsán každému členovi s jistými úpravami, které odrážejí rozdíly v potřebách různě velkých domácností (Adamcová, Němečková 2009).

Příjmovou hranici chudoby můžeme definovat jako procentuální část průměrného příjmu, respektive jeho mediánu, který je méně náchylný k odlehlým hodnotám než aritmetický průměr (Hendl 2006). Hranice příjmové chudoby se pohybuje mezi 50-70 % mediánového příjmu (např. OECD v analýzách vychází z hranice chudoby stanovené na 50 % mediánu, EUROSTAT pracuje s hranicí 60 % mediánového příjmu). V případě, že se rozhodneme porovnávat více zemí, třeba celou Evropskou unii, je nutné příjmy jednotlivých zemí srovnat na základě směnného kurzu, proto se často tyto příjmy převádí na jednotnou měnu, kde je nutné brát v potaz i rozdíly kupních cen jednotlivých měn v každém státě. Proto se často volí parita kupní síly (PPP z anglického Purchasing power parity), která zahrnuje právě jak příjem, tak váhu kupní měny. Každá měna má pak svůj vlastní standard, který lze vyjádřit jako částku, za kterou lze v daný rok nakoupit v každé zemi stejně (např. kolik stojí stejně velký nákup, absolvování stejných zdravotních procedur za stejnou částku atd.) (ČSÚ 2017).

2.2.4 Hloubka chudoby

Další index nazvaný jako hloubka chudoby (poverty gap) slouží jako jakýsi hlubší pohled pod hranici ukazatelů založených například na příjmech. Obrázek č. 1 ukazuje situaci ve dvou hypotetických zemích (A a B), kde je stejná míra chudoby, ale u chudých osob v zemi B je horší životní situace, jsou "hlouběji" pod hranicí, než je tomu u země A. Z toho je patrné, že chudoba v zemi A není takový socioekonomický problém jako v zemi B (Adamcová, Němečková 2009).

[Obr. č. 1]: Hloubka chudoby ve dvou odlišně ekonomicky vyspělých zemích. Země B je rozvojová, země A je vyspělá (Adamcová, Němečková 2009).

Ukazatel hloubky chudoby se vyjadřuje jako index poverty gap, který nám říká, o kolik jsou daná domácnost či jedinec vzdáleni od hranice chudoby (PL). Y_i je příjem jedince a n je celková populace.

$$PG = (1/n) (\sum [PL/Y_i]/PL) * 100$$

Hodnota hloubky chudoby například 20 značí, že příjmy chudých obyvatel jsou průměrně 20 % pod hranicí chudoby. Čím blíže k nule se číslo pohybuje, tím je hloubka chudoby nižší. Můžeme tak rozlišovat země s více, či méně chudými domácnostmi. V případě, že se rozhodneme porovnávat více zemí, třeba celou Evropskou unii, je nutné příjmy jednotlivých zemí srovnat na základě směnného kurzu, proto se často tyto příjmy převádí na jednotnou měnu, nicméně je nutné brát v potaz i rozdíly kupních cen jednotlivých měn v každém státě (Adamcová, Němečková 2009).

2.2.5 Riziko chudoby (AROPE)

Jedná se o ukazatel používaný především v Evropě a vychází z míry rizika, tedy příjmové deprivace. Index je odvozen ze tří složek, kterými jsou **ohrožení příjmovou chudobou**, **míra materiální deprivace** a **pracovní intenzita** (Ward, Ozdemir 2013).

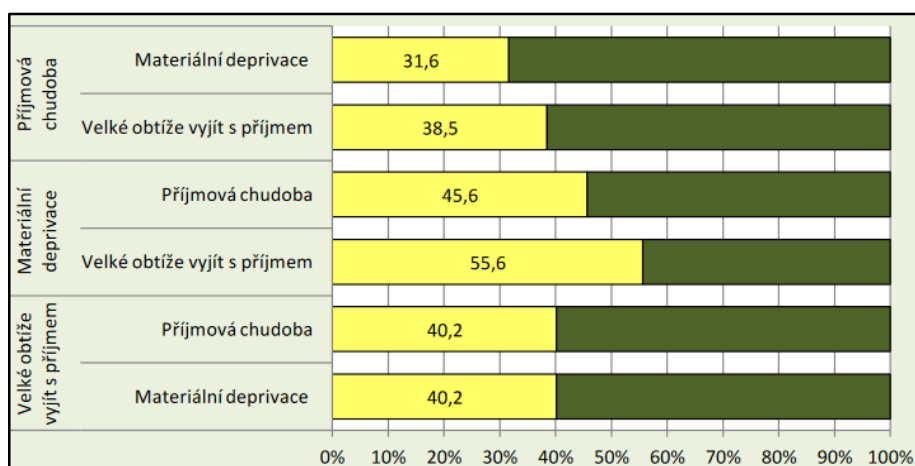
Ohrožení příjmovou chudobou vypočítáme podobně jako u míry rizik z mediánového příjmu, který je upraven přepočtem jednotlivých částek, aby se zohlednily rozdíly mezi velikostí a složením domácností. V praxi se přepočte celkový příjem na každou osobu v domácnosti, kdy dospělá osoba

má váhu 1 (obvykle bráno od 18 let), osoby 14-18 let mají hodnotu 0,5 a osoby mladší 14 let mají hodnotu 0,3. Hranice příjmové chudoby je pak stanovena na 60 % (Večerník, Mysíková 2015).

Míru materiální deprivace definujeme jako podíl osob žijících v domácnosti, u nichž se nevyskytují minimálně 4 z 9 stanovených požadavků:

1. Zaplacení neočekávaného výdaje (částka se mění v závislosti na minimální příjmové hranici).
2. Konzumace masa, drůbeže či ryb nejméně 4krát týdně.
3. Dostatečné vytápění domu/bytu.
4. Zaplacení týdenní dovolené pro všechny členy rodiny (alespoň jednou ročně).
5. Vlastnictví pračky.
6. Vlastnictví barevné televize.
7. Vlastnictví telefonu.
8. Užívání osobního automobilu.
9. Hrazení nákladů spojených s bydlením.

Třetím a také posledním ukazatelem této skupiny je **pracovní intenzita domácnosti**, který hovoří o ekonomické aktivitě členů rodiny v referenčním období ročního příjmu. Zahrnovány jsou osoby mezi 18-59 rokem (studenti do 24 let jsou vyřazeni). Intenzitu vyjádříme jako podíl měsíců, kdy členové domácnosti pracovali, a celkovým počtem měsíců. Pokud je podíl nižší než 0,2, jedná o velmi nízkou pracovní intenzitu. Každá domácnost, která spadá pod hranici v jednom ze třech ukazatelů, je v riziku chudoby, které je vyjádřeno procentuálně (Ward, Ozdemir 2013).

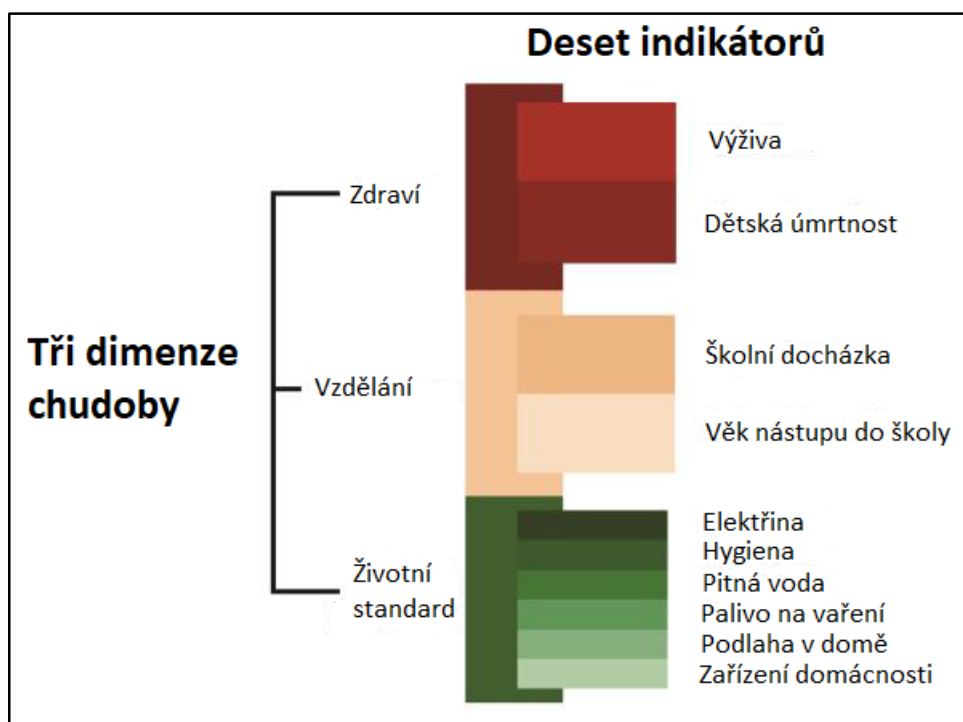

[Obr. č. 2]: Vzájemné vztahy kategorií chudoby v roce 2014 (%) v ČR (Večerník, Mysíková 2015).

2.2.6 Vícenásobný index chudoby (MPI)

Jak již bylo řečeno v úvodu této kapitoly, je nutné přistupovat k chudobě z několika perspektiv, nesledovat pouze ekonomický rozměr, ale zahrnout i další parametry. Hranice chudoby stanovená na 1,9 USD nepracuje s mnoha dalšími faktory, které s chudobou souvisí. Nezahrnuje mimo jiné faktory, jako je například podvýživa, nedostatečná hygiena, nedostatečná elektrifikace, vzdělání, politická stabilita a další sociální faktory (Alkire, Sumner 2013). Právě proto byl v roce 2010 Oxford Poverty & Human Development navrhnout index, který zahrnuje více rozměrů a zohledňuje i sociální faktory. Díky novému přístupu lze sledovat i jednotlivé ukazatele samostatně, případně jim nastavit určitou váhu (Ravallion 2010; Ferreira, Lugo 2013). Data nezahrnují příjem, jelikož údaje o něm jsou získávána odlišně.

Vícerozměrný index chudoby (MPI) měří celosvětovou chudobu (přesněji ve 105 zemích světa), a to na úrovni jedince nebo domácnosti. Zaměřuje se na deset základních ukazatelů, které se částečně překrývají a ovlivňují. Těchto deset základních, které jsou zobrazeny na obrázku č. 3, je rozřazeno do třech dimenzí (Alkire, Sumner 2013): zdraví, vzdělání a životní úroveň.

[Obr. č. 3]: Schéma tří dimenzí a deseti indikátorů vícenásobného indexu chudoby (Alkire, Sumner 2013).

MPI vypočítáme jako součin domácností, které strádají ve výše uvedených deseti indikátorech minimálně ze 30 %, a průměrné intenzity strádání (A) ukazující podíl strádání ve všech třech dimenzích. MPI nabývá hodnot 0-1 (0 = nikdo není chudý, 1 = všichni jsou chudí).

$$\text{MPI} = \text{H} * \text{A}$$

Tento index v roce 2010 nahradil původní Index lidské chudoby (HPI), který byl součástí indexu lidského rozvoje (HDI).

2.2.7 Neuspokojení základních potřeb (UBN)

Tento ukazatel spadá pod databázi SEDLAC, která sdružuje informace o státech Latinské Ameriky a Karibiku. Z toho je tedy patrné, že data jsou k dispozici pouze z této oblasti. Podobně jako u MPI se vychází z předpokladu, že chudoba je vícerozměrný problém a je zahrnuto více proměnných. Interpretace indexů založených na příjmech bývá totiž značně zkreslující, neboť mohou opět hrát roli faktory, jako je například sezonnost v příjmech a podobně. UBN se snaží vycházet z oblastí jako bydlení, vzdělávání, zdraví, nebo zaměstnanost. Konkrétněji je index postaven na následujících faktorech:

1. Více než čtyři osoby na pokoji
2. Domácnost žije na "špatných" místech (např. ulici, chudá města)
3. Byt či dům je vyroben z nekvalitních materiálů
4. Domácnost nemá přístup k vodě
5. V domácnosti není hygienická toaleta
6. V domácnosti jsou děti ve věku od 7 do 11 let, které nechodí do školy
7. Hlava domácnosti nemá adekvátní vzdělání
8. Čtyři a více osob bez příjmu na jednoho živitele bez odpovídajícího vzdělání a příjmu.

Domácnost je považována za chudou, pakliže nesplňuje alespoň jednu z výše uvedených podmínek. Dále je ukazatel kombinován s dalším indexem, který SEDLAC rovněž zveřejňuje, tedy příjmem pod 2,5 USD/den na osobu. Nevýhodou tohoto ukazatele je ovšem fakt, že se zaměřuje pouze na městské oblasti, nikoliv na venkov.

3 Metodika a data

Účelem této práce je kromě samotného porovnání indexů především utřídit a vysvětlit problematiku, se kterou se velmi pravděpodobně setkáme při interpretaci dat o chudobě. Hlavní světové ukazatele, které se tomuto tématu věnují, nemusí vždy ideálně vypovídat o chudobě v konkrétní zemi. Při kompletaci dostupných dat ovšem lze narazit na více problémů, než je jen problematika konkrétních ukazatelů.

Samotné získávání dat bylo bezproblémové a organizace, o kterých bude řeč v následující kapitole, zveřejňují nejnovější databáze volně na svých internetových stránkách. Horší je ovšem to, že data za jednotlivé státy nejsou dostupná za každé období. Z toho plyne, že komparace v určitém jednom roce je tedy téměř neproveditelná. Jenže na druhou stranu ono ani samotné porovnávání dat za stejný rok není úplně přesné vzhledem k tomu, že mnohdy jsou data sbírána různými metodami a neodráží vždy konkrétní rok sběru, například u databáze indexu MPI se místo konkrétního roku můžeme setkat s údajem 2012/2013 a podobně. Když už mluvíme o indexu MPI, tak údaje v nejnovějším souboru za jednotlivé státy jsou v rozpětí let 2006 – 2017 a u některých zemí tedy více než 10 let nedošlo k aktualizaci.¹

Pro potřeby této práce a obzvláště výpočty korelací jsou tedy použita pouze nejnovější data v co nejmenším rozpětí jednotlivých let (maximálně 5 let). Mapy indexů jsou často situovány na kontinenty, kde jsou data nejlépe k dispozici. Například u indexu MPI nemá smysl dělat mapu světa, když se zabývá pouze rozvojovými zeměmi a za mnoho zemí Asie má zastaralá data, z tohoto důvodu je index zobrazen a porovnáván s jinými na mapách Latinské Ameriky a Afriky. Pro potřeby práce byly tedy vytvořeny názorné mapy světa a kontinentů, které zobrazují nejnovější hodnoty daného ukazatele. Byl použit software ArcMap 10.5 a mapy jsou zobrazeny ve světovém Robinsonově koordinačním systému, který je vhodný i pro jednotlivé kontinenty. Hlavním cílem map bylo co možná nejvíce přehledné porovnání rozdílů mezi indexy.

Kromě komparace dat a snahy diskutovat o problémech, které jsou s interpretacemi indexů spojeny, bylo také nutné data podrobit korelační analýze, která by pomohla nalézt určité vztahy. K této

¹ Index je sice k dispozici až od roku 2010, u některých států však poskytuje i starší údaje z dřívějšího sběru dat.

analýze byl použit Spearmanův korelační koeficient, který je robustní vůči odlehlým hodnotám a nevyžaduje normální rozdělení. Navíc vzhledem k tomu, že je založen na pořadí, jsou výsledné hodnoty méně ovlivněny skutečností, že data za různé země pocházejí z různých let. Lze totiž předpokládat, že pořadí zemí se v průběhu času nemění tak rychle jako přímo hodnoty chudoby. K výpočtům byl použit software RStudio a Microsoft Excel.

3.1 Datové zdroje ukazatelů chudoby

Datových zdrojů, které měří chudobu, existuje celá řada, nicméně obvykle jde o měření regionálního charakteru, které může sice vypovídat o chudobě v daném místě, ale pro celosvětové srovnání příliš použít nelze. Důvodem není to, že by specificky vytvořené indexy chudoby neměly vypovídající hodnotu, ale potíž představuje samotný sběr dat, zkrátka je těžké získávat data z různých zemí, kde přístup k měření může být odlišný, v některých případech je sběr dat velkým problémem (např. geograficky rozsáhlé rozvojové země). Příkladem takových lokálních měření chudoby je například WIEGO, které se zaměřuje na různé země, často v každém šetření na jiné (velmi často je zkoumaný Egypt, Salvador nebo Jihoafrická republika). Případně se u chodby zaměřují na rizikové skupiny obyvatel (WIEGO 2019).

Pro potřeby této práce jsou mnohem důležitější jiné datové zdroje chudoby, tedy ty, které měří na kontinentální nebo globální úrovni. Z tohoto hlediska byly vybrány tyto:

- OECD
- EUROSTAT
- UNDP
- Světová banka (WB)
- SEDLAC

Většina datových zdrojů používá odlišné ukazatele, tedy vzorec pro výpočet indexu chudoby se liší, což ovšem nebrání jistému porovnání.

3.1.1 OECD

Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj, neboli také OECD, je mezivládní orgán, který se zabývá tržní ekonomikou a demokracií ve vyspělých zemích světa. Vznikla v roce 1961 jakožto náhrada za Organizaci pro evropskou hospodářskou spolupráci, které se vázala k poválečným ustanovením z roku 1948. Úkolem OECD je dohlížet na sociálně-ekonomickou a politickou spolupráci mezi jednotlivými členy OECD, aby docházelo k rovnoměrnému ekonomickému rozvoji a potlačení některých sociálně-ekonomických oblastí, jako je nezaměstnanost, nestabilní tržní ekonomika a jiné. Momentálně má Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj 36 členů, avšak další země (Argentina, Brazílie, Bulharsko, Chorvatsko, Peru a Rumunsko) jsou na čekací listině (OECD 2019).

OECD sbírá data o chudobě na základě příjmu na domácnost nebo jednotlivce. Využívají k tomu dotazníky, které posílají do cílových zemí. Za sběr odpovídá vždy národní tým expertů, takže je možné pokrýt všechny členské země (OECD 2008). Problémem je pak shromažďování dat, kdy každá země předává získaná data trochu jiným způsobem. To způsobuje, že se země nedají mezi sebou až tak dobře srovnávat, proto se data doplňují o záznamy z Luxembourg Income Study (LIS), která sbírá data z většiny členských zemí při průzkumu domácností. Tento průzkum je poměrně složitý a zahrnuje desítky proměnných (věkové složení rodiny, podíl ekonomicky aktivních, vzdělání, profese atd.) v každé zemi, díky čemuž lze například zjistit příjmové složení jednotlivých domácností (Kangas, Ritakallio 2007).

Hlavním problémem těchto dotazníků je především hlášení nižších příjmů domácností, případně záměrně vynechání některých příjmů, obzvláště pokud jde o soukromou činnost. Problémem jsou i změny ve sběru dat, tedy změna statistického propočtu, které změny metodiku průzkumu, tudíž nelze starší data přímo srovnávat (Burniaux a kol. 1998). V ideálním případě se data sbírají pomocí nové i staré metody, nicméně mnohdy se stává, že členská země přejde rovnou na novou metodiku, což se třeba také stalo v roce 2004 s příchodem šetření EU-SILC, kdy některé země pracují pouze podle nové metodiky, proto nejsou často dostupná data za delší časová období (OECD 2008).

Data týkající chudoby jsou na oficiálních stránkách OECD dostupné od roku 2003 za všechny členské země. Výhodou je určitě možnost hodnotit chudobu samostatně podle příjmů, sociální nerovnosti nebo výpočtu chudoby podle různých ukazatelů. Množství dat a informací k nim je poměrně dost, nicméně reflektují jen velmi malý vzorek chudých lidí ve světě. Členy OECD jsou spíše bohaté země,

tato databáze tedy nezobrazuje chudobu v afrických zemích, Latinské Americe nebo jižní a jihovýchodní Asii. Další nevýhodou je krátká časová řada, která nám neumožňuje vytvořit vývoj chudoby hlouběji do minulosti.

Data, která bývají k dispozici, jsou vyjádřena jako procento populace, které nedosahuje 50% mediánového příjmu v konkrétní zemi. Průzkumy jsou dostupné od roku 2003, nicméně mnohé státy obsahují data pouze za některá období.

3.1.2 Eurostat

Eurostat je statistický úřad Evropské unie, který spadá pod Evropskou komisi. Oficiálně se tento název používá od roku 1959, nicméně statistický orgán, který byl jednou ze složek evropské integrace, existoval již při vzniku Evropského společenství uhlí a oceli o šest let dříve (EUROSTAT 2019). Samozřejmě, původní cíle a úkoly Eurostatu se od roku 1959 změnily. Kromě členských zemí EU poskytuje Eurostat v omezené míře data i z Norska, Lichtenštejnska, Švýcarska, Islandu, Albánie, Srbska, Turecka, Arménie, Ázerbájdžánu, Arménie, Egypta, Sýrie, Ruska, Mexika, Nigérie, Japonska, Indie a některých dalších zemí. Získaná data nejsou kompletní a dostupná pro všechny sledované proměnné.

Hlavním zdroje všech dat je šetření EU-SILC (z anglického European Union-Statistics on Income and Living Conditions), které v roce 2004 nahradilo sběr dat ECHP (European Community Household Panel). Od roku 2005 jsou v tomto programu zapojeny země EU a i některé další mimo tuto zónu.

Problémem samotného EU-SILC jsou pak dva způsoby sběru dat. Část členských zemí sbírá data z administrativních záznamů a druhá k tomu využívá dotazníková šetření v kombinaci s rozhovory, které fungují po telefonu nebo skrze korespondenci. Jako problematická se ukazuje i věková skupina lidí 16-24 let, u níž se velmi špatně měří finanční převody v rámci rodiny, jelikož zde mnohdy ještě o osoby navštěvující střední nebo vysokou školu (EU-SILC 2019). V některých zemích jsou pak započítáváni i studenti, což je třeba příklad Dánska, které je proto v této věkové skupině považováno za zemi s největší mírou chudoby.

Databáze, která je k dispozici, obsahuje údaje za většinu států Evropy od roku 2008. Vždy uvádí číselný údaj, který vyjadřuje chudobu založenou na procentu populace nedosahujícího 60% mediánového příjmu v konkrétní zemi. Údaje jsou také vyjádřeny dle věkových skupin a pohlaví. Dále

Eurostat zveřejňuje také ukazatel rizika chudoby (AROPE), který byl zmíněn ve 4. kapitole a který je k dispozici za stejné země a roky jako ukazatel vycházející z mediánového příjmu.

3.1.3 UNDP

Rozvojový program Organizace spojených národů (UNDP) zaštiťuje a na svých internetových stránkách zveřejňuje aktuální index MPI a poskytuje tak údaje o chudobě ze 105 rozvojových zemí. V prvním měření MPI v roce 2010, bylo analyzováno 104 zemí, respektive 5,2 miliardy osob, což představuje přes 2/3 světové populace. Z průzkumu vyšlo, že zhruba 1/3 populace žila ve vícedimenzionálně vymezené chudobě (Alkire a kol. 2013).

Co se týká sběru dat, tak se vychází ze tří průzkumů domácností (IFC Macro Demographic and Health Survey, Multiple Indicators Cluster Survey od UNICEF a World Health Survey). Celý projekt rovněž využívá informace z dalších průzkumů chudoby, jako je například Demografický a zdravotnický průzkum (DHS) či Světový zdravotnický průzkum (WHS).

Databáze kromě výsledného indexu MPI zahrnuje i několik dalších informací, jako je například přibližný počet obyvatel, kterých se problém dotýká, procento lidí kteří jsou velmi blízko k hranici chudoby, nebo doplňující indexy, jako je například národní hranice chudoby či hranice extrémní chudoby. Velmi zajímavé je ovšem to, že databáze rovněž poskytuje informaci o procentuálním podílu jednotlivých kategorií na výsledném indexu, tedy tří hlavních kategorií, ze kterých je index sestavován (zdraví, vzdělání, živ. standard).

Jako jistou nevýhodu indexu lze spatřit sběr dat. Problém databáze totiž je, že sběr není ve všech zemích kontinuální a aktuální a mnohdy jsou tak porovnávány státy, jejichž data pocházejí z několika různých let (OPHI 2019).

3.1.4 Světová banka

Světová banka spadá pod Organizaci spojených národů, jejím cílem je snížit chudobu a zlepšit životní standard pro všechny obyvatele na světě. Tvoří ji dvě instituce, kterými jsou Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj, která se zaměřuje na rozvojové země a na jejich ekonomický růst, a Mezinárodní asociaci pro rozvoj, které zabezpečuje alespoň základní možné prostředky pro ty nejchudší země světa (Lindner, Strnad 2006). V roce 2016 měla Světová banka 189 členských zemí. Ústředím Světové

banky je Washington, kde se nachází i samotná rada guvernérů a výkonných ředitelů, kteří mají rozhodující pravomoc. Každá země si volí svého guvernéra a jeho zástupce (WB 2019).

Světová banka je nejvýznamnější organizace na poli v boji proti chudobě a v podpoře ekonomického růstu rozvojových zemí. Disponuje největší databází týkající se problematiky rozvoje a jejím úkolem je také kontrolovat použití finančních prostředků v nejchudších zemích (Ferreira a kol. 2015). Cílem Světové banky je hledat nejvhodnější strategie pro chudé země a jejich následný rozvoj.

Světová banka používá data o paritě kupní síly od Mezinárodního srovnávacího programu (ICP = International Comparison Program), jenž získává data o cenách, respektive informace týkající se směnných kurzů. Parita kupní síly se užívá kvůli neobchodovatelnému zboží, které je mnohdy v chudých zemích levnější, což by podhodnotilo životní standard v jednotlivých chudých zemích (Ravallion 2010). Parita kupní síly zajišťuje stejnou hodnotu dolaru pro všechny země. Data o domácnostech získává Světová banka skrze národní průzkumy domácnosti (Ferreira a kol. 2015).

Databáze poskytuje údaje téměř za všechny státy světa. K dispozici jsou indexy, se kterými bude pracovat tato práce, jako je národní hranice chudoby, příjmová hranice chudoby a s ní související hloubka chudoby či různé další indexy, jako je počet obyvatel žijících ve slumech nebo indexy týkající se příjmové nerovnoměrnosti. Data nejsou vždy aktuální a některé státy obsahují informace pouze u některých indexů. Obecně lze ale říci, že Světová banka poskytuje největší celosvětovou databázi informací o chudobě.

3.1.5 SEDLAC

Databáze SEDLAC (Socio-Economic Database for Latin America and the Caribbean) obsahuje statistiky týkající se chudoby a dalších společenských ukazatelů ze všech zemí Latinské Ameriky a několika států Karibiku (LAC). Pravidelně aktualizované výsledky jsou vypočítávány z dat hlavních průzkumů domácností prováděných v těchto zemích. Jedním z cílů SEDLAC je zajistit srovnatelnost statistik mezi různorodými průzkumy domácností v různých zemích a čase, a to použitím podobných definic proměnných v každé zemi/roce a aplikací konzistentních metod zpracování údajů. Databáze obsahuje informace z více než 300 průzkumů domácností provedených ve 24 zemích LAC: Argentina, Bahamy, Belize, Bolívie, Brazílie, Kolumbie, Kostarika, Chile, Dominikánská republika, Ekvádor, Salvador,

Guatemala, Guyana, Haiti, Honduras, Jamajka, Mexiko, Nikaragua, Panama, Paraguay, Peru, Surinam, Uruguay a Venezuela.

Samotná databáze poskytuje kromě standardních údajů, jako je například národní hranice chudoby, rovněž informace ohledně extrémní chudoby, hloubky chudoby či příjmové chudoby nastavené na hranici 50% mediánového příjmu v dané zemi. Dále zveřejňuje index UBN, který se zabývá základními potřebami (a je popsán v předchozí kapitole) a který bude využit pro porovnání s jiným vícerozměrným indexem MPI.

4 Empirická část

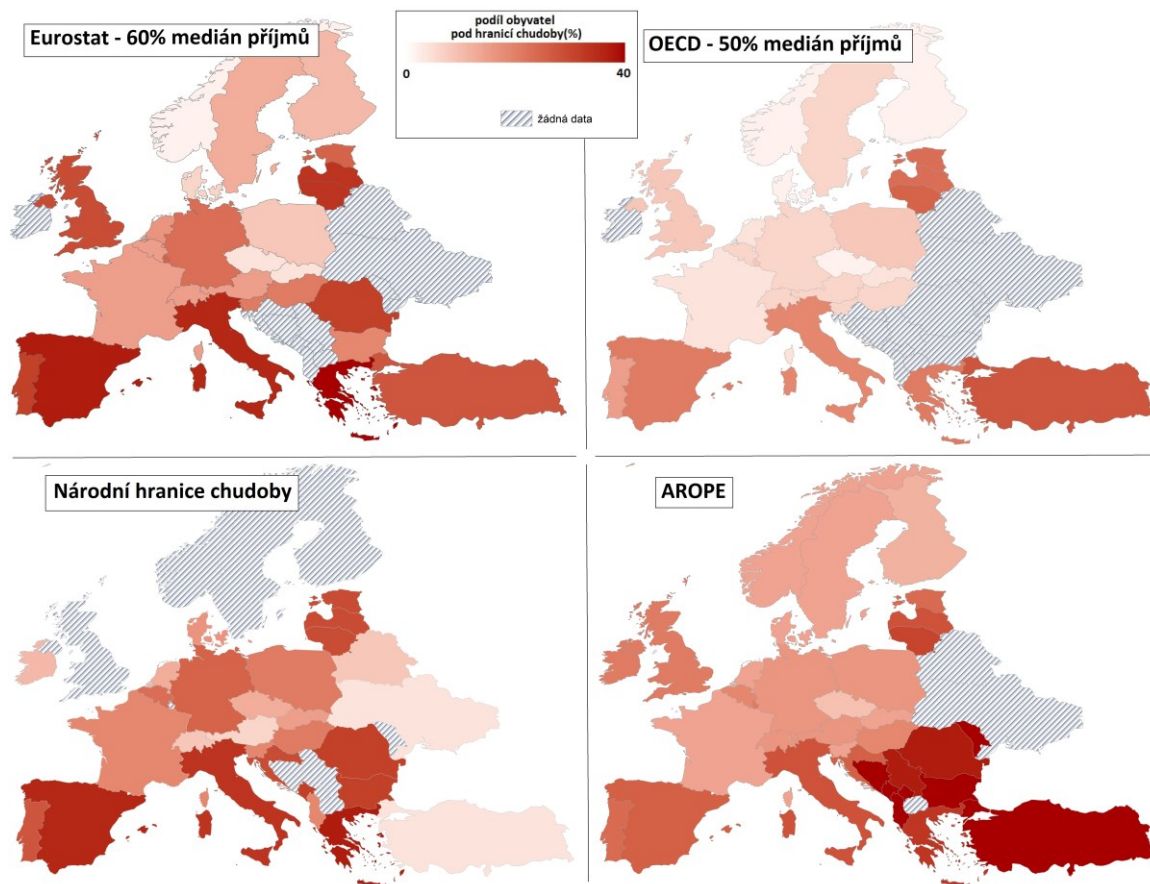
V empirické části se práce bude věnovat ukazatelům, o kterých byla řeč v předchozích kapitolách. První čtyři podkapitoly mají za cíl porovnat samotné indikátory v praxi, zdůraznit problematiku dat a vizuálně je porovnat na mapách světa i kontinentů. Pátá kapitola je komplexnější a věnuje se důkladnějšímu rozboru indexů korelačními testy, které mohou nastínit vztahy mezi ukazateli pomocí síly vzájemné závislosti.

4.1 Evropské ukazatele

V rámci Evropy se kromě indexu národní chudoby velmi často setkáváme se statistikami Eurostatu a OECD, které, jak již bylo řečeno v předchozích kapitolách, vycházejí z mediánového příjmu. Připomeňme, že OECD považuje za chudého každého, kdo nedosahuje 50% mediánového příjmu v konkrétní zemi. Eurostat má tuto hranici nastavenou na 60 %. V horní polovině mapy č. 1 jsou zobrazeny evropské státy a stav chudoby podle standardního způsobu, jakým Eurostat a OECD chudobu měří. Velkým problémem těchto dat je ovšem skutečnost, že spíše než reálnou mezinárodně porovnatelnou chudobu tato data zobrazují stav a rozdělení příjmu v konkrétní společnosti, nikoliv absolutní údaje o chudobě jako takové.

Všimněme si údajů za Česko či Slovensko, v porovnání například s Itálií či Španělskem by se mohlo zdát, že tyto státy mají více chudých. Problém je ovšem v tom, že příjmová úroveň v těchto zemích je značně rozdílná a příjmový medián v Česku je tak výrazně nižší. Jinými slovy lze říci, že poměrně velké procento populace Španělska, které podle dat Eurostatu žije pod hranicí 60% mediánu příjmu, má větší kupní sílu než člověk, který u nás pod tuto hranici ještě nespadá. Z tohoto důvodu je mezinárodní porovnání značně zavádějící.

Na ukazateli OECD je zase patrné, jak výrazně množství obyvatel žijících pod hranicí chudoby klesne, pokud se hranice pro chudobu nastaví na 50 % mediánového příjmu. Dalším problémem je ale rovněž fakt, že data jsou u obou ukazatelů získávána jiným způsobem a srovnání je tak značně problematické.

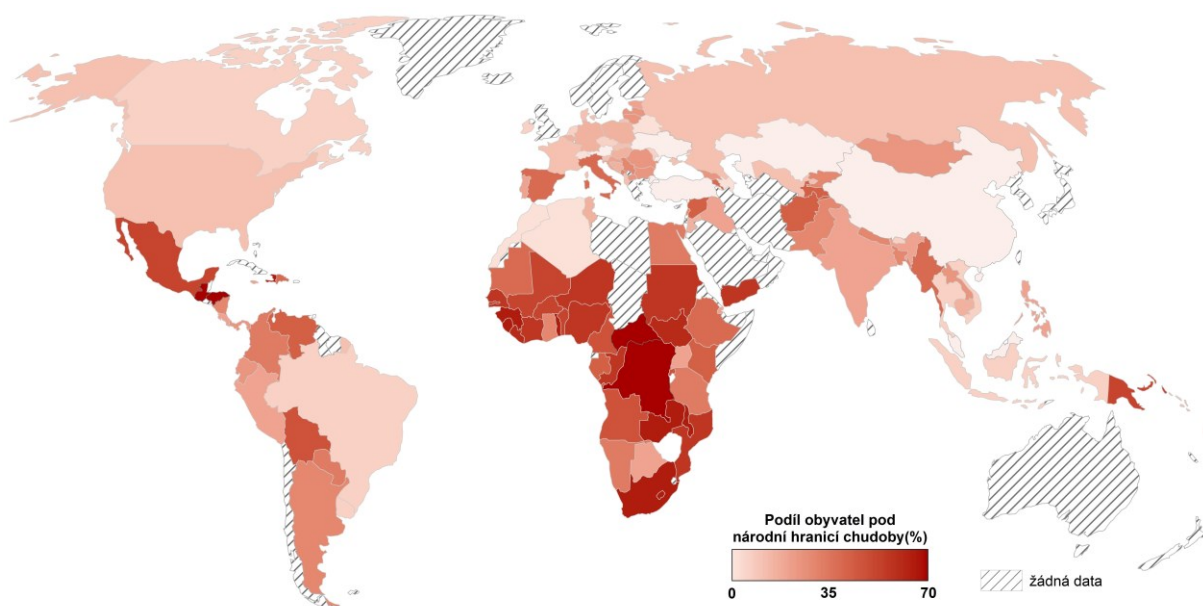
[Mapa č. 1]: Mapy Evropy zobrazující stav chudoby dle ukazatelů (Zdroj dat: Eurostat, OECD, WB, AROPE 2018).

Porovnání s vícerozměrným indexem AROPE (mapa č. 1) zobrazuje opět velmi podobnou distribuci chudoby jako předchozí mediánové ukazatele. Je ovšem nutné si uvědomit, že jedna ze tří složek, ze kterých se index počítá, opět vychází z 60% mediánového příjmu v konkrétní zemi, což do jisté míry ovlivňuje možnost mezinárodního porovnání. Na všech těchto indexech je zřejmé, že úroveň chudoby je v Česku velmi nízká v celoevropském porovnání, což ovšem může spíše vypovídat o jiných faktorech než je nízká úroveň chudoby. Je tedy patrné, že především příjmová nerovnoměrnost může celkem výrazně tento ukazatel ovlivnit.

Vpravo dole na mapě č. 1 lze zobrazit úroveň národní chudoby v evropských státech, která většinou vychází z dotazníkových šetření v domácnostech a každý stát si stanovuje tuto úroveň trochu jinak. Ačkoliv trend může vypadat podobně jako u předchozích ukazatelů, tak tento index se vyznačuje velkými výkyvy u některých států, což je patrné například při pohledu na Ukrajinu či Turecko, které jsou dle tohoto indexu státy s jednou z nejnižších úrovní chudoby.

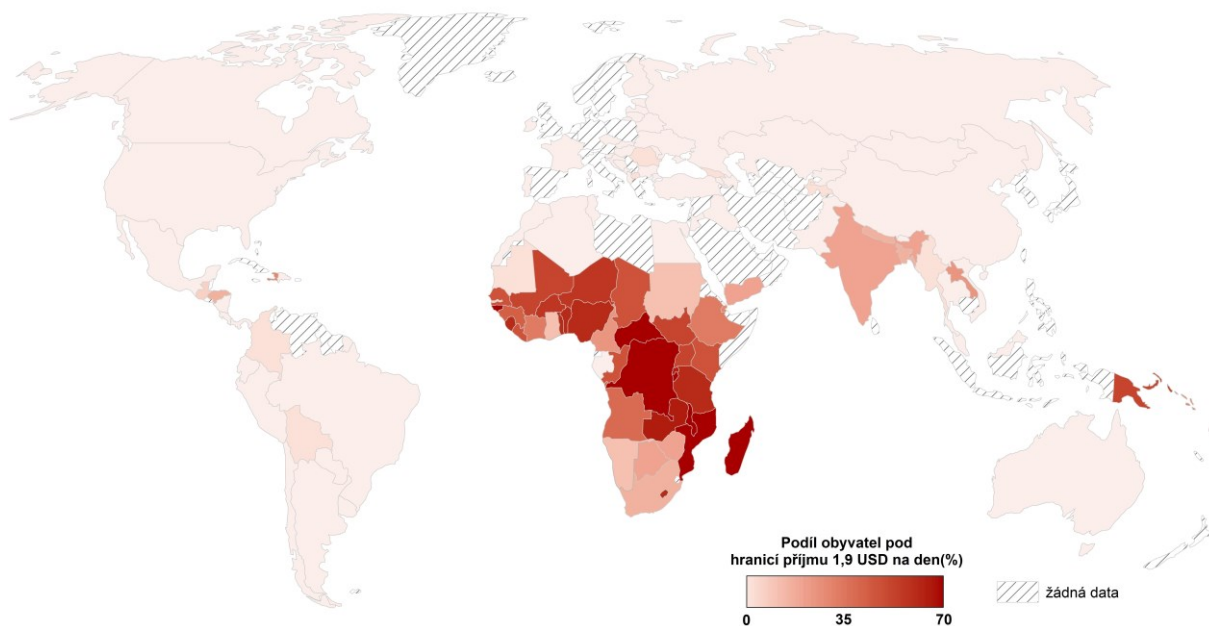
4.2 Ukazatele na globální úrovni

Velmi často se setkáváme s národní hranicí chudoby, což působí jako paradox vzhledem k tomu, že tato hranice je dost subjektivní a tedy nepřilíš vypovídající v rámci mezinárodního srovnávání a tím pádem i k objektivnímu zhodnocení chudoby v konkrétní zemi. Daleko zajímavějším dojmem ovšem působí extrémní hranice chudoby. Zde totiž konečně můžeme dělat jakési mezinárodní porovnání a lépe si uvědomit, jak je chudoba v rámci světa skutečně rozložena.

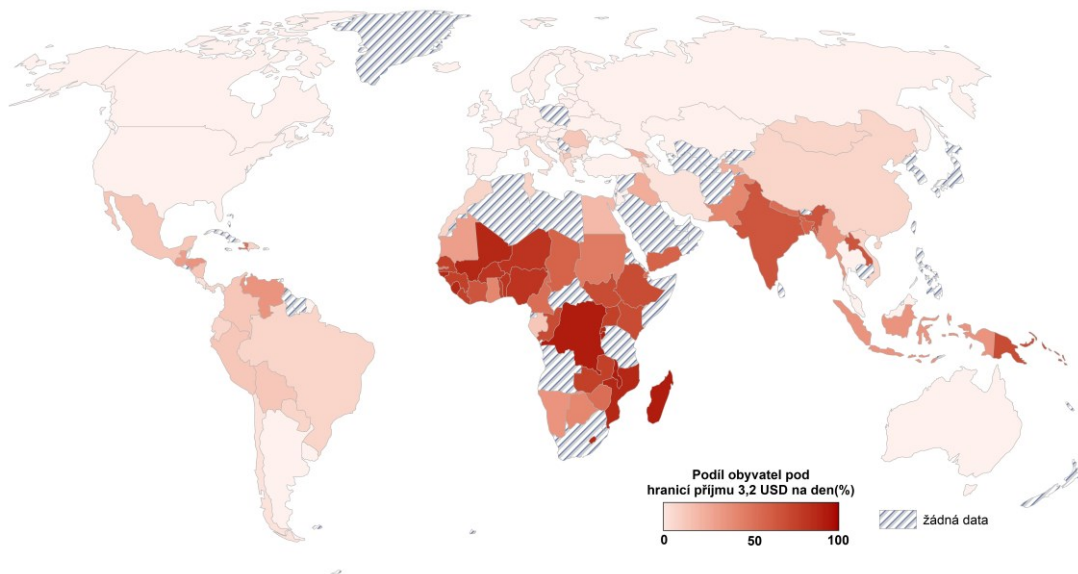
[Mapa č. 2]: Mapa světa zobrazující podíl obyvatel žijící pod úrovní národní hranice chudoby (Zdroj dat: WB, UNDP 2018).

Obecně je patrné, že dle národní hranice chudoby, kterou znázorňuje mapa č. 2, se tento fenomén dotýká bohatších zemí mnohem výrazněji než u jiných ukazatelů. Všimněme si například Estonska. Jeho národní hranice chudoby říká, že zde žije 20 % chudých obyvatel. Dle hranice extrémní chudoby, která je vyobrazena na mapě č. 3, jde ovšem o 1 % populace. Stejně tak Česko, kde je pod hranicí národní chudoby 9 % obyvatel, ale oficiálně zde není ani 1 % obyvatel žijících pod úrovní 1,9 dolaru na den. Některé státy jako například Indie mají národní hranici chudoby téměř stejnou jako hranici extrémní chudoby, jiné naprosto odlišnou. Z tohoto důvodu je národní hranice chudoby velmi zavádějící.

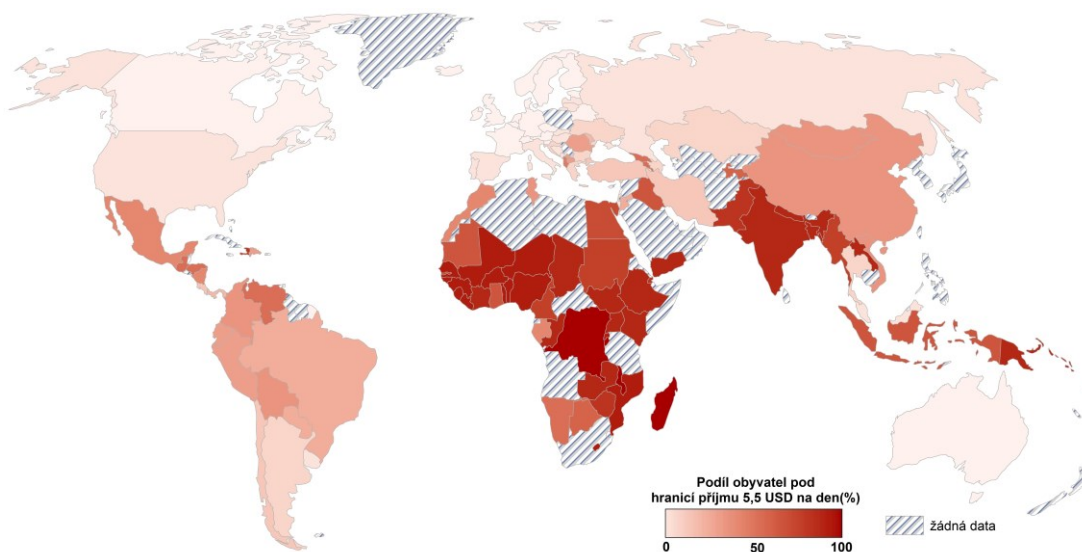
[Mapa č. 3]: Mapa světa zobrazující podíl obyvatel žijících pod úrovní extrémní chudoby - 1,9 USD/den (Zdroj dat: WB, UNDP 2018).

Z tohoto pohledu o vyspělých zemích více vypovídá ukazatel, který zobrazuje úroveň chudoby stanovenou na 3,2 dolaru na den, respektive 5,5 dolarů na den. Zde se můžeme zaměřit na skutečné porovnání chudoby vyspělejších zemí, kde index 1,9 USD na den není vhodný. Opět se ovšem dá narazit na problém, že například v rámci Evropy nejsou dostupná data za všechny státy. Pro lepší ilustraci byla posunuta škála map, protože v některých státech, jako je například Madagaskar a další především africké země, dosahuje hranice chudoby téměř 98 % populace, což je samo o sobě velmi alarmující. Tyto ukazatele ale předkládají poměrně reálná a mezinárodně porovnatelná data. Na ukazateli 5,5 % už se totiž projevuje chudoba i ve vyspělejších státech, jako jsou například USA, kde na 5,5 USD nedosahují celá dvě procenta populace, nebo evropské státy jako Španělsko (3,2 %) nebo Itálie (3,5 %). Opět je nutné brát v potaz, že tento problém také souvisí s nerovnoměrností příjmů v těchto zemích, i když samozřejmě daleko méně než u relativní chudoby.

[Mapa č. 4]: Mapa světa zobrazující podíl obyvatel žijící pod úrovní 3,2 USD/den (Zdroj dat: WB, UNDP 2018).

Ve většině evropských států žije do 0,5 % obyvatel pod hranicí 5,5 USD. Nejhůře je na tom v rámci Evropy Rumunsko, které se v posledních letech pohybovalo 25 – 30 % populace pod touto úrovní.

[Mapa č. 5]: Mapa světa zobrazující podíl obyvatel žijící pod úrovní 5,5 USD/den (Zdroj dat: WB, UNDP 2018).

Soubor všech těchto map může tedy poměrně dobře interpretovat fenomén chudoby. Pokud není k dispozici více indexů, které by pomohly utvořit ucelený pohled, je vhodné mít ke konkrétnímu ukazateli alespoň přehled o hloubce chudoby, které se budeme věnovat v následující kapitole.

4.3 Problematika striktního rozdělení hranic chudoby

Ukazatele postavené na určitém množství prostředků, které jedinec potřebuje na den, jsou tedy poměrně dobrým způsobem vyjádření chudoby, který je navíc mezinárodně porovnatelný. Je ovšem nutné si uvědomit, že počet lidí, který žije v různých státech pod konkrétní hranicí chudoby, nemusí mít vždy lineární průběh. Hloubka chudoby nám poskytuje alespoň základní informaci o tom, jak moc pod konkrétní hranicí se nachází průměrný příjem chudých obyvatel.

Stát	Populace pod hranicí chudoby (%)		
	1,9 USD	3,2 USD	5,5 USD
Jordánsko	0,1	2,1	18,1
Turecko	0,2	1,8	9,9
Chorvatsko	0,7	1,2	5,5
Kosovo	0,6	3,1	20,8
Mongolsko	0,5	6,5	30,6
Švédsko	0,5	0,7	1,0
Kanada	0,5	0,5	1,0
Rakousko	0,7	0,7	0,9
USA	1,2	1,5	2,0
Česko	0,0	0,0	0,4

[Tab. č. 4]: Podíl osob pod konkrétní hranicí chudoby ve vybraných zemích (Zdroj dat: WB 2018).

Z tabulky č. 4 je dobře patrné, jak rozdílně mohou vyznít jednotlivé indexy, jelikož chudoba v konkrétní společnosti může být rozdělena velmi nerovnoměrně. Dle Světové banky například v Rakousku žije pod hranicí extrémní chudoby (1,9 USD) 0,7 % populace, což je v populaci nezanedbatelné číslo a jde o větší část populace než například v Jordánsku, kde je pod touto hranicí pouze 0,1 % obyvatel. Pokud se však podíváme na hranici chudoby 3,2 USD na den, tak zjistíme, že chudoba v Jordánsku výrazněji vzroste až na úroveň 2,1 % a počet chudých v Rakousku zůstane nezměněn. Obdobná situace pak nastává při pohledu na index, který počítá s hranicí 5,5 USD. Zde je velmi patrné, jak obrovská část populace se v Jordánsku nachází v tomto intervalu, pod hranicí chudoby 5,5 USD zde totiž žije 18,1 % obyvatel.

Obdobnou situaci, kde jsou poměrně velké rozdíly mezi těmito indexy, zobrazuje horní část tabulky č. 4. V dolní části si můžeme povšimnout, že i vyspělé státy se potýkají s extrémní chudobou, ale počet chudých u zmíněných ukazatelů roste velmi pozvolna, nikoliv lineárně či exponenciálně. Je tedy patrné, že se pravděpodobně jedná o problém sociálního vyloučení a bezdomovectví.

Vhodným řešením, jak zjistit více o chudobě v konkrétní zemi, je tedy mít k dispozici kromě informací o počtu populace pod konkrétní hranicí také index o hloubce chudoby této části populace.

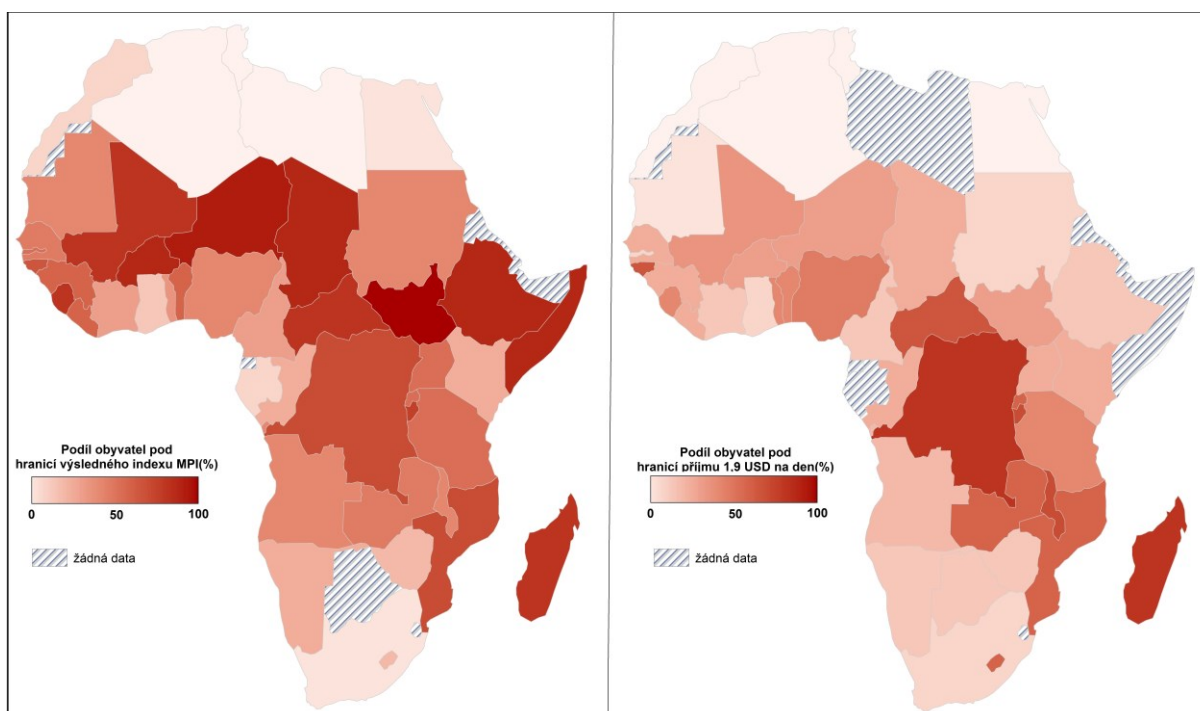
Stát	Populace pod hranicí chudoby (%)			Hloubka chudoby (%) pod hranicí 5,5 USD
	1,9 USD	3,2 USD	5,5 USD	
Česko	0,0	0,0	0,4	0,0
Řecko	1,5	2,7	6,7	2,8
Panama	2,2	7,0	14,6	5,8
Srí Lanka	0,7	9,5	39,0	11,1
Namibie	13,4	29,6	50,1	23,7
Etiopie	26,7	61,4	84,7	45,0
Libérie	38,6	73,8	93,0	53,8
Togo	49,2	73,2	90,1	56,2
Madagaskar	77,6	91,0	97,3	73,4

[Tab. č. 5]: Tabulka vybraných států zobrazující hloubku chudoby (Zdroj dat: WB 2018).

Dobrym příkladem této problematiky je Togo, kde je sice menší část populace pod úrovní 5,5 USD než v Libérii, ale průměrný chudý je pod hranicí hlouběji, tedy konkrétně 56,2 % pod úrovní 5,5 USD na osobu na den oproti 53,8 % v Libérii. Odpovídají tomu i ukazatele extrémní chudoby a hranice 3,2 USD, kde je patrné, že situace v Togu bude horší vzhledem k tomu, že téměř polovina populace je pod hranicí extrémní chudoby, kdežto v Libérii se jedná o 38,6% obyvatel. Lze tedy říci, že pohled pouze na jeden index, v tomto případě hranici 5,5 USD, může být bez dalších indexů trochu zavádějící.

4.4 Vícerozměrné indexy chudoby

Jak již bylo nastíněno v předchozích kapitolách, chudoba je vícerozměrný problém, při kterém je nutné zahrnout více faktorů, než je třeba pouze výška příjmu. Jedním z těch nejvíce skloňovaných a používaných je bezesporu MPI. Na mapě č. 9 můžeme vidět poměrně zajímavé porovnání tohoto indexu s ukazatelem extrémní chudoby v Africe.

[Mapa č. 6]: Mapa Afriky zobrazující porovnání indexu MPI a hranice extrémní chudoby – 1,9 USD na den (Zdroj dat: WB, UNDP 2018).

Na první pohled je celkem patrné, že indexy zobrazují výrazně odlišné hodnoty. Rozdíly navíc nejsou patrné pouze v intenzitě, ale v mnohých případech i státy, které si vedou v rámci kontinentu relativně dobře v indexu extrémní chudoby, zcela propadají při pohledu na ukazatel MPI, který vychází z více faktorů.

Takovou ukázkou může být například Jižní Sudán, kde se extrémní chudoba pohybuje na úrovni 42 % a celkem tak zapadá do afrického průměru, ale dle indexu MPI žije téměř 92 % obyvatel tohoto státu pod úrovní vícerozměrné chudoby. Jedná se tedy nejen o nejhorší výsledek na kontinentě, ale i v rámci celého světa.

Databáze MPI nezahrnuje pouze státy z Afriky, ale i rozvojové státy z ostatních kontinentů. Přesto prvních 18 příček s největším podílem chudých dle indexu MPI drží právě africké státy následované Afghánistánem. V tabulce č. 5 jsou zobrazeny státy s nejhorším výsledkem indexu MPI.

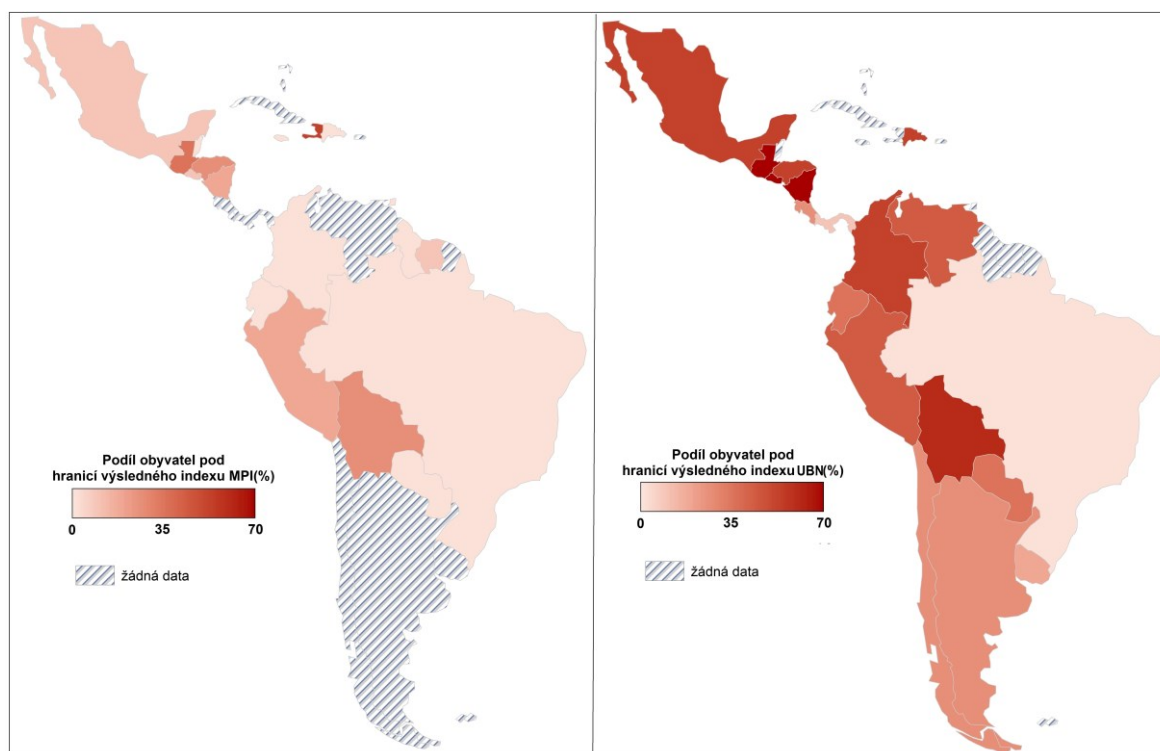
Stát	Populace pod hranicí chudoby (%)			Populace pod výsledným MPI (%)	MPI podíl na výsledném indexu (%)		
	1,9 USD	3,2 USD	5,5USD		Zdraví	Vzdělání	živ. standard
Jižní Sudán	42,7	64,8	84,8	91,9	14,1	39,5	46,4
Niger	44,5	76,9	93,4	90,6	20,4	37,2	42,4
Čad	38,4	66,5	86,2	85,9	20,2	34,3	45,5
Burkina Faso	43,7	76,4	90,6	84,0	20,2	40,6	39,3
Etiopie	26,7	61,4	84,7	83,8	20,0	29,2	50,8
Mali	49,7	79,4	94,9	78,1	22,1	41,6	36,3
Madagaskar	77,6	91,0	97,3	77,8	17,6	31,8	50,7

[Tab. č. 6]: Tabulka států s největší chudobou dle indexu MPI (Zdroj dat: UNDP, WB 2018).

Při porovnání s ostatními používanými indexy, jako je extrémní chudoba či jiné hranice živobytí na den (5,5 nebo 3,2 USD) je patrné, jak mohou být interpretace některých indexů zavádějící. Ve své podstatě to tak velkou roli hrát nemusí, protože obecně lze poukázat na jasný fakt, že situace v regionu je katastrofická, a to bez ohledu na to, zda je hodnota ukazatele 90 nebo 86 %. V praxi tato procenta ovšem mohou představovat velký počet obyvatel a tak není na místě tento problém bagatelizovat. Další zajímavostí indexu MPI je podíl jednotlivých kategorií na celkovém výsledku. Pokud bychom například vzdělání v některých těchto zemích nepovažovali za tolik důležité jako třeba výživu a dětskou úmrtnost (zdraví), pak se dá na výsledky indexu opět nahlížet trochu jiným způsobem.

Dalším indexem, který vychází z více faktorů a budeme se mu věnovat, je UBN, tedy ukazatel základních potřeb. Jak již bylo nastíněno dříve, tak tento ukazatel se věnuje výhradně Latinské Americe a Karibiku, proto nejsou k dispozici údaje za jiné regiony.

Nicméně jako jisté porovnání se nabízí další vícerozměrný index, který obsahuje údaje i za tento region, tedy MPI. Na mapě č. 10 si lze na první pohled povšimnout, že míra deprivace v tomto regionu je výraznější u indexu UBN.

[Mapa č. 7]: Mapa Jižní Ameriky zobrazující porovnání indexu MPI a UBN (Zdroj dat: SEDLAC, UNDP 2018).

Také je patrné, že mezi indexy panuje jistá shoda a lze pomocí nich zhodnotit, jak na tom daný region přibližně je. To, že ukazatel UBN dosahuje vyšších hodnot, může být také dáno kontextem, tedy tím, že tento index je zaměřen pouze na region Latinské Ameriky, který je přeci jenom bohatší než nejchudší světové regiony a z této podstaty je tedy více přísný v tom, koho už považovat za chudého. MPI se naproti tomu zabývá celým rozvojovým světem, jinými slovy by index UBN pravděpodobně nebyl schopen zdůraznit fakt, že chudoba v Africe je mnohem výraznější než v Latinské Americe.

V podkapitole 2.2 je popsáno, jak jsou oba indexy sestavovány. Na konkrétních kategoriích je zřejmé, že ukazatele jsou koncipovány odlišně a že kategorie u MPI jsou více „základní“ a zaměřené na nejhlubší chudobu v rámci světa, například dětskou úmrtnost či dostupnost vody a elektřiny. UBN je ve svých kritériích více zaměřen na daný region, tedy LAC. Dalším problémem srovnání rovněž je, že index UBN se zaměřuje pouze na městské oblasti a nezahrnuje venkov, což jistě sráží možnost porovnání.

Navíc sběr indexu MPI také není úplně ideální, probíhá totiž v delším časovém horizontu a není tak vždy aktuální. V tomto regionu jsou tak u jednotlivých států data sbírána a prezentována v rozpětí let 2011 – 2016.

4.5 Vztahy mezi jednotlivými indexy

Jak již bylo nastíněno dříve, interpretace jednotlivých indikátorů nemusí být vždy úplně výstižná a nemusí úplně ideálně vypovídat o celkové problematice, tedy chudobě v konkrétním regionu. Pokud by tomu totiž tak bylo, síla závislosti by byla ve všech případech velmi silně pozitivní, obzvláště pokud je použit Spearmanův korelační test. Je také patrné, že se nejedná pouze o určité výjimečné případy, ale že jde o trend a některé indexy jsou dokonce na jiných zcela nezávislé. Velmi dobrým způsobem, jak zkoumat vztahy mezi jednotlivými indikátory a udělat si představu o jejich relevantnosti, je tak zcela jistě hledání síly závislosti.

Je zřejmé, že ve většině případů bude korelace mezi indexy víceméně pozitivní a poměrně výrazná, neboť jde přeci jenom o zkoumání jednoho konkrétního jevu a nulová nebo dokonce záporná korelace by znamenala, že interpretace či konstrukce minimálně jednoho z těchto dvou porovnávaných indexů je značně problematická. Nejlepšího možného přehledu bychom tedy dosáhli, pokud porovnáme všechny možné indexy mezi sebou na co největším množství dat.

4.5.1 Evropské ukazatele

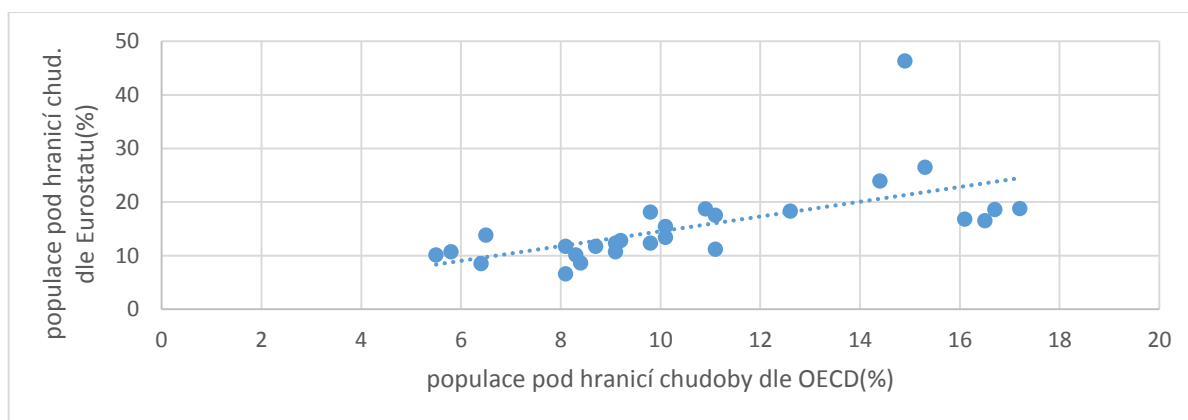
Porovnávání ukazatelů je vzhledem k odlišnému pokrytí zemí značně problematické, proto pro dosažení co možná nejlepších výsledků bylo nutné rozdělit indexy na dvě skupiny, kde ta první se zaobírá takzvaně evropskými indexy, které obsahují data převážně pro evropské státy a mají žádné nebo jen minimální počty shodných států s ostatními ukazateli. Druhá kategorie zahrnuje indexy globálního charakteru anebo za ostatní makroregiony.

V tabulce číslo 7 jsou zobrazeny tyto indexy a jejich vzájemné závislosti. Jedná se o příjmové indexy postavené na mediánu OECD a Eurostatu, vícerozměrného indexu AROPE a národní hranici chudoby.

	Eurostat (medián 60%)	OECD (medián 50%)	AROPE	Národní hranice
Eurostat (medián 60%)	X	0,813	0,858	0,583
OECD (medián 50%)	0,813	X	0,925	0,574
AROPE	0,858	0,925	X	0,548
Národní hranice	0,583	0,574	0,548	X

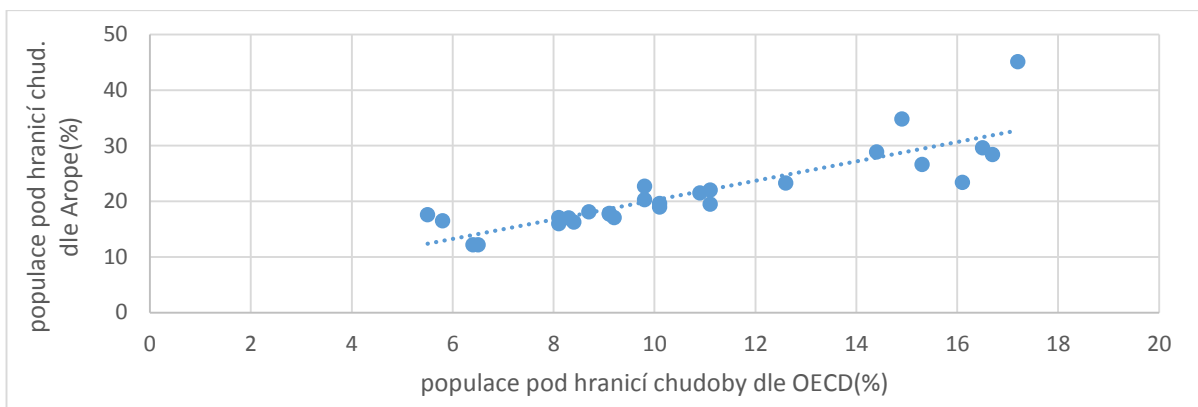
[Tab. č. 7]: korelační matice evropských indexů (Zdroj dat: WB, OECD, Eurostat, AROPE 2018).

Mírně překvapujícím zjištěním může být fakt, že nejméně závislost je mezi vícenásobným indexem AROPE a ukazatelem OECD, který je postaven na 50% příjmovém mediánu, nikoliv s mediánovou hranicí Eurostatu (60 %), jež je jednou ze tří základních složek, ze kterých se právě index AROPE skládá. Na obrázku č. 4 je graficky zobrazen vztah mezi oběma mediánovými ukazateli, který vyšel s hodnotou 0,813 jako mírně slabší.

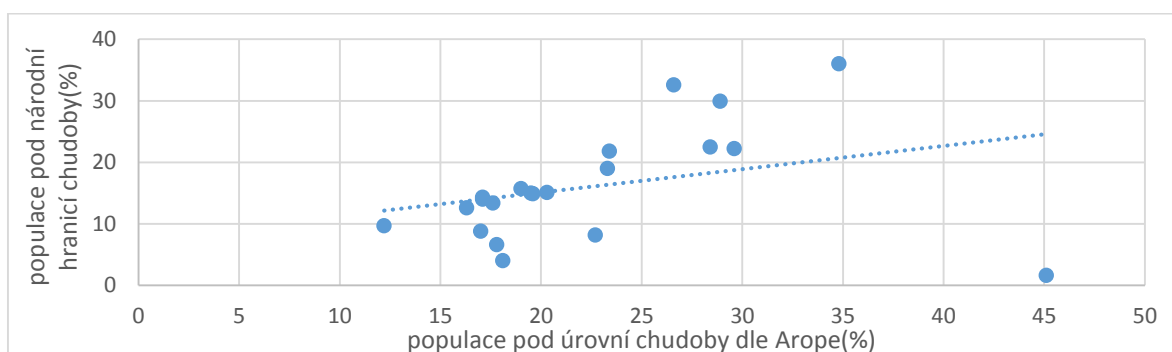
[Obr. č. 4]: bodový graf evropských indexů založených na příjmovém mediánu (Zdroj dat: OECD, Eurostat 2018).

Více zarážející je ale zcela jistě fakt, že ačkoliv by tato situace neměla vůbec nastat, tak v jednom případě Eurostat uvádí hodnotu chudoby nižší než OECD. Norsko má totiž za rok 2015 dle Eurostatu 6,6 % obyvatel pod hranicí 60 % mediánu příjmů, ale dle OECD je v tomto roce 8,1 % populace pod úrovní 50 % mediánu příjmů. Toto zjištění společně s faktem, že další země (Polsko, Lotyšsko) mají tyto hodnoty velmi blízko sebe (liší se o 0,1 %), nepůsobí příliš přesvědčivým dojmem a ukazuje, že tato data je nutné hodnotit velmi opatrně. Na obrázku č. 5 je zobrazen korelační diagram evropských indexů s nejsilnější závislostí.

[Obr. č. 5]: bodový graf evropských indexů AROPE a OECD (Zdroj dat: OECD, AROPE 2018).

Ukazatel národní hranice chudoby se vyznačoval nejslabšími závislostmi mezi všemi indexy. Na obrázku č. 6 je zobrazena vůbec nejslabší korelace. Zde se tedy potvrzuje fakt, že národní hranice není úplně ideální pro určité mezinárodní porovnání vzhledem k faktu, že jednotlivé národy přistupují k měření chudoby různě. Extrémní je situace u Turecka, kde index AROPE vychází 45,1 %, ale oficiální národní hranice chudoby je zde 1,6 %.

[Obr. č. 6]: bodový graf indexů národní chudoby a AROPE (Zdroj dat: WB, Eurostat, AROPE 2018).

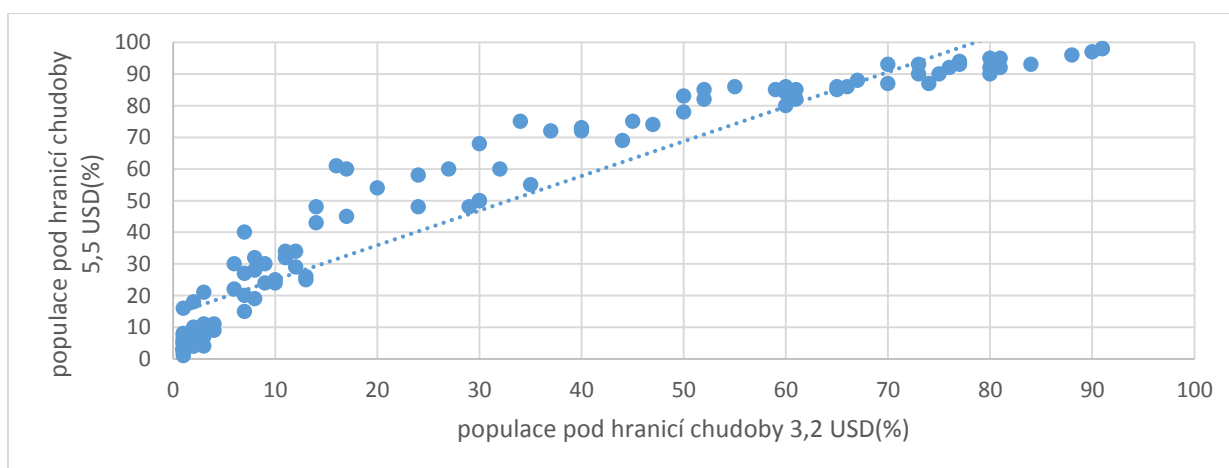
4.5.2 Světové ukazatele

Výhodou světových indexů, jejichž závislost zobrazuje tabulka č. 8, je, že u většiny indexů je k dispozici mnoho zemí, výsledky tak lze považovat za robustnější nicméně je škoda, že nejvíce společných států je právě mezi podobnými indexy (např. hranice živobytí na den 1,9 USD a 3,2 USD), kde se velká korelace dala předpokládat. Zajímavé porovnání například vícerozměrných indexů ovšem tolik společných dat nemá.

	1,9 USD	3,2 USD	5,5 USD	MPI	UBN	Nár. hranice	Medián(50%) SEDLAC
1,9 USD	x	0,964	0,908	0,878	0,554	0,787	0,594
3,2 USD	0,964	x	0,980	0,810	0,726	0,772	0,388
5,5 USD	0,908	0,980	x	0,835	0,812	0,737	0,219
MPI	0,878	0,810	0,835	x	0,767	0,526	0,198
UBN	0,554	0,726	0,812	0,767	x	0,773	0,018
Nár. hranice	0,787	0,772	0,737	0,526	0,773	x	0,077
Medián(50%) SEDLAC	0,594	0,388	0,219	0,198	0,018	0,077	x

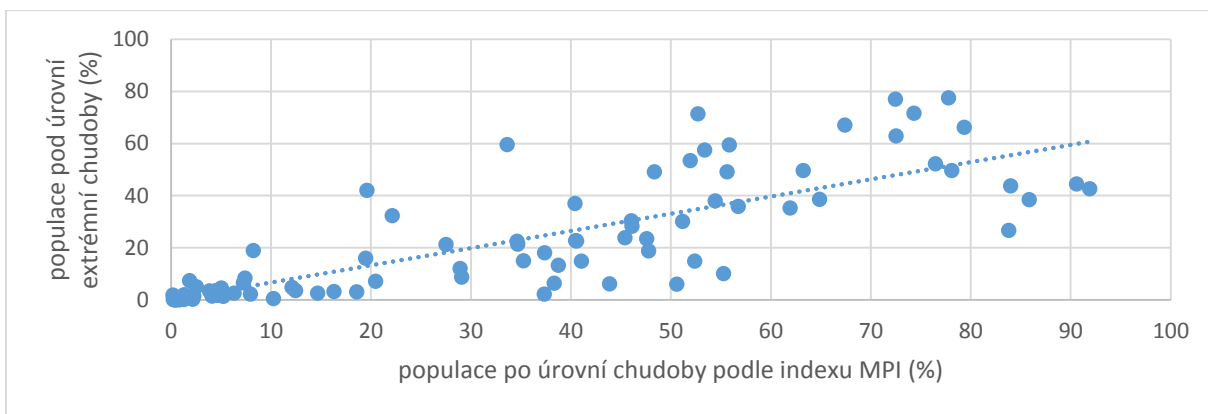
[Tab. č. 8]: Korelační matice světových indexů (Zdroj dat: WB, OECD, Eurostat, UNDP, SEDLAC 2018).

Na obrázku č. 7 je zobrazena nejsilnější závislost ze všech indikátorů, není ovšem překvapením, že jde o indexy konkrétní hranice živobytí na den vycházející ze stejných průzkumů a publikovaných Světovou bankou.

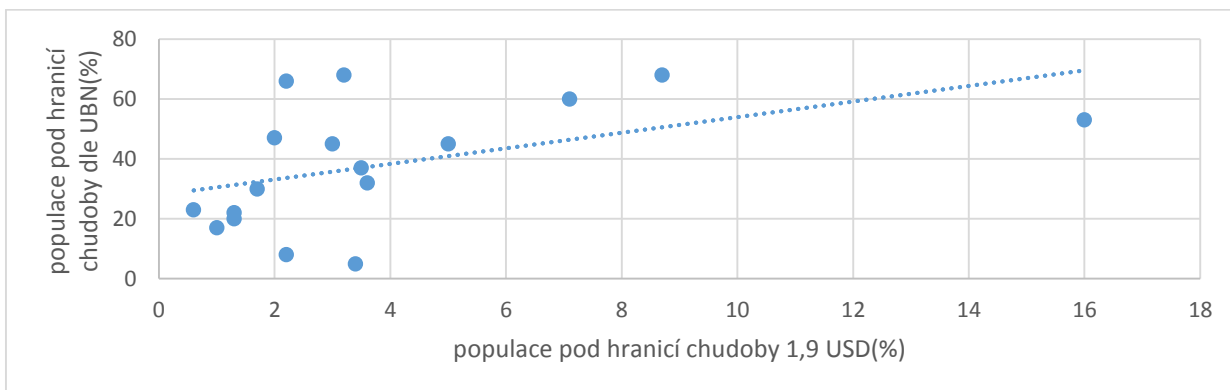
[Obr. č. 7]: bodový graf nejsilněji korelujících světových indexů (Zdroj dat: WB 2018).

Daleko zajímavější je jistě porovnání ostatních indexů, obzvláště těch, které používají různou metodiku a přistupují k měření chudoby odlišným způsobem. Mezi takové jistě patří vícerozměrný ukazatel MPI, jehož porovnání s indexem extrémní chudoby zobrazuje obrázek č. 8. S hodnotou 0,878 lze říci, že jde o velmi silnou korelaci stejně jako s ostatními indexy, které jsou založené na hranici živobytí na den.

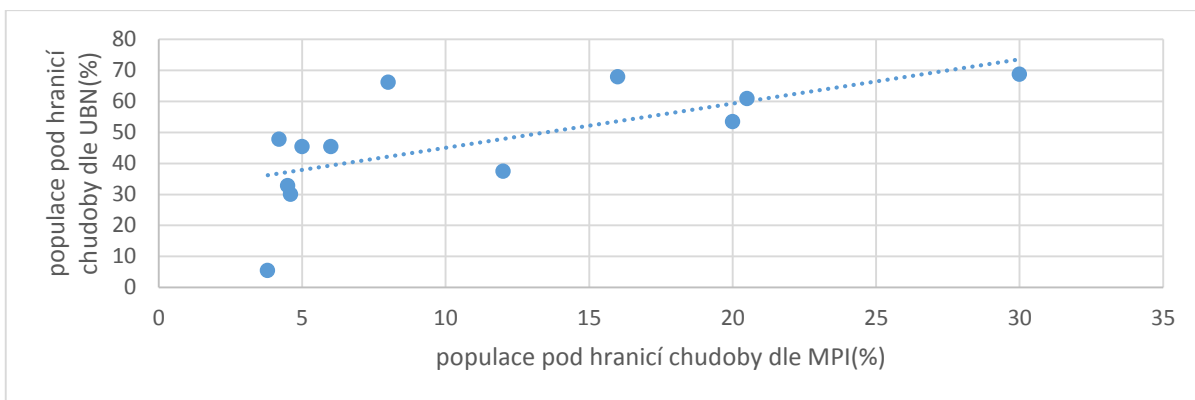
[Obr. č. 8]: Korelační diagram indexů MPI a extrémní chudoby (Zdroj dat: WB, UNDP 2018).

Druhý vícerozměrný index, který je zaměřen na zajištění základních potřeb, tedy UBN, nemá tak silné korelace s ostatními indexy jako MPI. Na obrázku č. 9 je porovnání extrémní chudoby s UBN, které s hodnotou 0,554 není úplně nejsilnější. Odlehlá hodnota vpravo znázorňuje Honduras, který dle indexu extrémní chudoby patří vůbec k nejchudším zemím v tomto makroregionu, ale dle UBN jsou na tom některé země hůře, což může být mimo jiné dáno i tím, že UBN sbírá data pouze za městské oblasti.

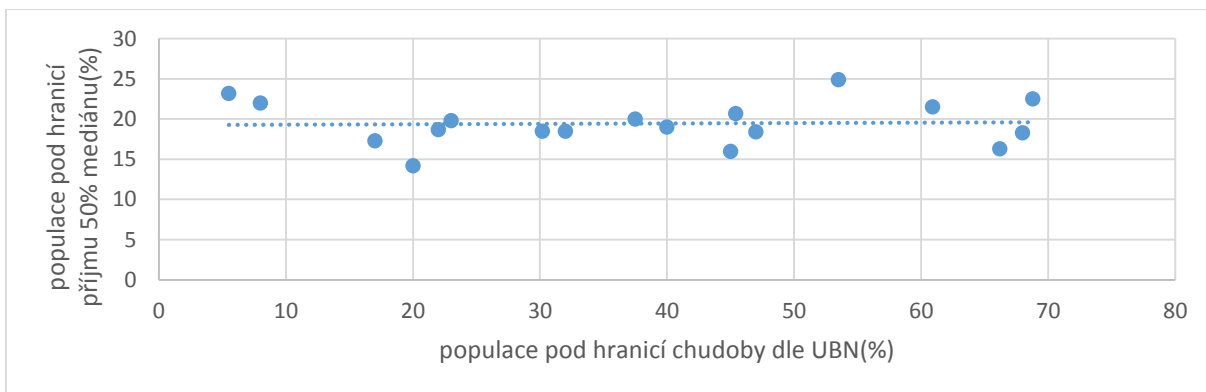
[Obr. č. 9]: Korelační diagram indexů UBN a extrémní chudoby (Zdroj dat: WB, SEDLAC 2018).

Srovnání samozřejmě není kvůli odlišným přístupům a omezenému počtu vzorků úplně ideální. Pokud ale budeme přistupovat k těmto indexům jako ke zdroji informací o jednom jevu, tedy chudobě, pak bude důležité, aby ukazatel nevykazoval výrazné odchylky od ostatních relevantních indexů. Jak můžeme vidět na obrázku č. 10, tak MPI s UBN vykazují s hodnotou 0,767 o něco silnější závislost, je nutné brát v potaz ovšem fakt, že hodnota byla počítána za velmi malý počet zemí.

[Obr. č. 10]: Korelační diagram indexů MPI a UBN (Zdroj dat: WB, UNDP 2018).

Mediánovým indexům jsme se již věnovali a rovněž bylo naznačeno, že hodnoty mohou být často poměrně zavádějící, na obrázku č. 11 můžeme vidět nejslabší závislost mezi všemi indexy, tedy ukazatel postavený na 50% mediánového příjmu v konkrétní zemi a vícerozměrný index UBN. Hodnota 0,018 vypovídá o tom, že pozice obou států dle jednotlivých indexů jsou na sobě zcela nezávislé. V tomto případě je ovšem problém především u onoho mediánového indexu SEDLAC. Je zcela zřejmé, že tento indikátor velmi slabě koreluje téměř se všemi ostatními ukazateli, o nezávislosti či velmi slabé korelaci se dá hovořit i u srovnání s MPI, národní hranicí a hranicí živobytí 5,5 USD na den.

[Obr. č. 11]: Korelační diagram indexů UBN a hranice 50% med. příjmu (Zdroj dat: SEDLAC 2018).

Podobně jako u evropských ukazatelů nedopadly vzájemné korelace u národní hranice chudoby příliš dobře ani mezi světovými indexy, kde nebyla žádná významně silná korelace, ale přesto není výsledek tak neutrální jako u indexu postaveném na příjmovém mediánu a o určité závislosti se hovořit dá.

Mnoho národů má totiž postavenu onu národní hranici na některém z jiných ukazatelů, jako je například hranice živobytí na den podle určité stanovené částky, většinou se ovšem vychází z průzkumů domácností.

5 Závěr

Problematika měření chudoby je zcela jistě významný problém, neboť interpretace dat, která ne úplně přesně vypovídají o chudobě jako takové, může sama o sobě vyvozovat nesprávná řešení tohoto významného fenoménu.

Výzkumné otázky této práce:

- 1) Jakými způsoby lze chudobu měřit?
- 2) Jaká data o míře chudoby jsou, za jaká území a jaké časové období dostupná?
- 3) Jaké problémy při měření míry chudoby mohou vyvstat?
- 4) Jak se liší prostorová distribuce chudoby v závislosti na použitém ukazateli?

V první fázi práce bylo důležité poskytnout odpověď na první dvě výzkumné otázky, které měly sloužit k tomu, aby si čtenář udělal představu o způsobech, jakými se vlastně chudoba ve světě měří a které ukazatele jsou k tomu používány. Metodická část se věnovala druhé výzkumné otázce a poskytla tak odpověď, jaká data jsou za jaké období k dispozici.

Druhá část práce (empirická) měla za cíl znázornit problémy, se kterými se v rámci měření chudoby můžeme setkat a jak může konkrétní ukazatel změnit prostorovou distribuci chudoby. Zásadním důsledkem je zcela jistě problematické mezinárodní porovnání. To se týká především relativních ukazatelů, jako je právě hranice postavená na mediánu příjmů nebo národní hranice chudoby, která je navíc volena velmi subjektivně. Mediánové ukazatele sice v rámci jedné země mohou poukazovat na to, kdo má oficiálně velmi nízký příjem, ale nejsou mezinárodně porovnatelné, což při interpretaci mnohdy není vysvětleno. Tyto indexy jsou navíc velmi často používány v Evropě samotným Eurostatem a OECD. Z těchto indexů by se například dalo vyvodit, že Česká republika patří v Evropě mezi absolutní špičku v boji s chudobou, což ovšem do určité míry může platit, ale rozhodně se nedá říci, že je zde méně chudých než ve vyspělejších západních státech. Evropské mediánové ukazatele (Eurostat a OECD) mezi sebou neměly tak silnou korelaci, jak by se dalo předpokládat vzhledem k tomu, že se jedná o příjmový rozdíl pouze 10 % mezi oběma hranicemi. U mediánového ukazatele SEDLAC navíc v testech závislosti vyšlo, že je na většině ostatních indexů zcela nezávislý a jím naměřené hodnoty chudoby se zcela liší od hodnot udávaných jinými ukazateli.

Podobně problematická se jeví národní hranice chudoby, kde síla vztahu sice byla průkazná, ale nikterak výrazná. S přihlédnutím k faktu, že se jedná o subjektivní ukazatel a že mnohé národy mají onu hranici postavenou velmi rozdílně, je nutné poznamenat, že její použití také není úplně ideální. Navíc paradoxem je, že tato hranice bývá velmi často používána jako jakýsi standard. Hlavním problémem jsou ale především extrémní případy některých států, kde je národní hranice stanovena velmi benevolentně, popřípadě velmi přísně, nejedná se tedy o plošný trend.

Ostatní ukazatele, kterými se práce zabývala, jsou relativně mezinárodně porovnatelné, je nutné si ovšem uvědomit, že ona srovnatelnost je přesto zatížena různými problémy. Například Světová banka, která disponuje nejkompaktnější databází o chudobě v rámci celého světa, získává data z různých zdrojů, některé země ovšem používají jinou metodiku, což porovnatelnost zásadně nabourává. Dalším problémem je rovněž fakt, že mnohdy jsou data za některé státy dlouho neaktualizována a je nutné tak srovnávat údaje z různých let, což se ovšem týká také UNDP (index MPI) a dalších databází. Logicky menší problém s tím mají databáze regionálnějšího charakteru, jako je Eurostat či SEDLAC.

Poměrně zajímavým a univerzálním způsobem, jak objektivně znázornit chudobu ve světě, jsou zcela jistě hranice živobytí jedince na den. Výhodou totiž je, že určité hranice, jako je například 5,5 USD, jsou totiž použitelné i ve vyspělejších státech, pokud jsou tedy data zrovna k dispozici.

Co se týká vícerozměrných indexů, tak výhodou jistě je, že zahrnují více relevantních faktorů a neopírají se pouze o ekonomické ukazatele. Především index MPI je sestavován velmi komplexně, zabývá se tedy základními faktory chudoby, které trápí ty nejchudší země světa. Z toho ovšem vyplývá, že není použitelný pro vyspělejší země oproti třeba indexu AROPE, který je sestavován pro použití v Evropě. MPI vykazoval poměrně silné korelace v testech závislostí, kde jediné propady představovaly především závislosti s problematickými ukazateli, což lze v konečném důsledku vnímat pozitivně.

Je tedy velmi patrné, že prostorová distribuce chudoby se může v závislosti na konkrétním ukazateli lišit poměrně výrazně, což měly nastínit přiložené mapy a korelační testy, na kterých se tento faktor projeví. Nejvýraznější prostorové rozdíly z testovaných ukazatelů jsou patrné u již zmíněného mediánového indexu SEDLAC, kde výpočty síly závislosti ukázaly, že chudoba dle tohoto indikátoru nevykazuje příliš velkou spojitost s chudobou ostatních indexů. U ukazatele národní hranice chudoby zase můžeme (i přes silnější závislosti než u indikátoru SEDLAC) nalézt určité extrémně rozdílné

hodnoty v porovnání s některými ostatními indikátory. To je příklad Turecka, které má jednu z nejnižších úrovní národní chudoby v Evropě, při pohledu na vícerozměrný AROPE je však jasné, že situace je poněkud jiná.

Faktem je, že chudoba je tak komplexní problém, že ani vícerozměrné ukazatele nejsou stavěné na použití pro vyspělé země, ve kterých je ovšem chudoba také problém, jak naznačuje například index hranice živobytí jednotlivce 5,5 USD na den. Předchůdce MPI, ukazatel HPI (index lidské chudoby), měl dvě varianty výpočtu pro rozvojové a vyspělé státy, ovšem tento index již neposkytuje aktuální data a navíc mnohdy může být hranice mezi rozvojovou a vyspělou zemí velmi tenká. Sachs (2005) naznačoval, že každá země vnímá chudobu poněkud odlišně a je tedy zřejmý důvod, proč existuje tolik různých ukazatelů, jednoduše je velmi těžké nalézt nějaký způsob, jakým měřit chudobu ve zcela odlišných částech světa. Nejdůležitější pro interpretaci dat o chudobě je tedy komplexní použití více dostupných indikátorů a pochopení jejich kladů a záporů, k čemuž měla sloužit tato práce.

6 Zdroje

6.1 Seznam literatury

ADAMCOVÁ, L., NĚMEČKOVÁ T. (2009): Rozvojová ekonomika, Oeconomica, Praha.

ALKIRE, S., ROCHE, J. M., SETH, S. (2013): Multidimensional poverty index 2013.

<https://www.ophi.org.uk/wp-content/uploads/Multidimensional-Poverty-Index-2013-Alkire-Roche-and-Seth.pdf> (15. 2. 2019).

ALKIRE, S., SUMNER, A. (2013): Multidimensional poverty and the post-2015 MDGs. *Development*, 56, 1, 46-51.

BURNIAUX, J. M., DANG, T., FORE, D., FÖRSTER F. M., D'ERCOLE, M. M., OXLEY, H. (1998): Income distribution and poverty in selected OECD counties. <http://www.oecd.org/eco/public-finance/1864447.pdf> (13. 2. 2019).

CALLAN, T., NOLAN, B., WHELAN, T. (1993): Resources, Deprivation and the Measurement of Poverty. *Journal of Social Policy*, 22, 2, 141-172.

ECHP (1996): Survey Methodology and Implementation, Eurostat. Luxembourg.

EUROSTAT (2019): Eurostat – data a statistická služba EU,

http://www.agris.cz/Content/files/main_files/61/139314/binova.pdf (30. 1. 2019).

EU-SILC (2019): European union statistics on income and living conditions,

<https://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/european-union-statistics-on-income-and-living-conditions> (19. 1. 2019).

FERREIRA, F., CHEN, S., DABALEN, A., DIKHANOV, Y., HAMADEH, N., JOLLIFFE, D., NARAYAN, A., PRYDZ, B. E., REVENGA, A., SANGRAULA, P., SERAJUDDIN, U., YOSHIDA, N. (2015): A Global Count of the Extreme Poor in 2012.

<http://documents.worldbank.org/curated/en/974591524141157821/pdf/NWP-PUBLIC-POV045-PRWP7432.pdf> (22. 2. 2019).

FERREIRA, F., LUGO, M. A. (2013): Multidimensional poverty analysis: Looking for a middle ground. *World bank research observer*, 28, 2, 220-235.

GORDON, D. (2005): Indicators of Poverty & Hunger,

http://www.un.org/esa/socdev/unyin/documents/ydiDavidGordon_poverty.pdf (10. 1. 2019).

HAGENAARS, A. (1985): A synthesis of poverty line definitions. *Income and wealth*, 31, 2, 139-154.

HALLERÖD, B. (1995): Making Ends Meet: Perceptions of Poverty in Sweden. *Scandinavian Journal of Social Welfare*, 4, 1, 174-189.

- HECZKOVÁ, E. (2012): Chudoba ve světě. Pražská škola alternativ, 1, 6, 12-21.
- HENDL, J. (2006): Přehled statistických metod, Portál, Praha.
- CHEN, S., RAVALLION, M. (2010): The developing world is poorer than we thought, but no less successful in the fight against poverty. *The Quarterly Journal of Economics*, 125, 4, 1577-1625.
- KANGAS, O., RITAKALLIO, V. M. (2007): Relative to What? Cross National Pictures of European Poverty Measured by Regional, National and European Standards. *European societies*, 9, 2, 119-145.
- KELLY, P. G., TOMLINSON, W. M., PATSIOS, D. (2016): Comparative assessment of methods for measuring consensual poverty. *Social indicators research*, 129, 2, 677-698.
- LINDNER, T., STRNAD, M. (2006): Světová banka a vývoj jejích strategií v boji proti chudobě. *Mezinárodní vztahy*, 41, 2, 120-142.
- MAREŠ, P. (1999): Sociologie nerovnosti a chudoby, SLON-Sociologické nakladatelství. Praha.
- OECD (2008): Growing unequal? Income distribution and poverty in OECD countries, OECD. Paris.
- OECD (2019): Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj, <http://www.oecd.org/countries/colombia/oecd-strengthens-engagement-with-partner-countries-during-annual-ministerial-meeting.htm> (1. 3. 2019).
- OPHI (2019): Data issues in multidimensional poverty measurement, <https://ophi.org.uk/data-issues-in-multidimensional-poverty-measurement/> (14. 2. 2019).
- RAVALLION, M. (1992): Poverty Comparisons: A Guide to Concepts and Methods, <http://documents.worldbank.org/curated/en/290531468766493135/pdf/multi-page.pdf> (8. 1. 2019).
- RAVALLION, M. (2010): Mashup indices of development, <https://elibrary.worldbank.org/doi/abs/10.1596/1813-9450-5432> (11. 2. 2019).
- SACHS, J. (2005): The End of Poverty, Penguin Books. Londýn.
- SIROVÁTKA, T., MAREŠ, P. (2006): Chudoba, deprivace, sociální vyloučení: nezaměstnaní a pracující chudí, Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity. Brno.
- ČSÚ (2017): Evropský srovnávací program, https://www.czso.cz/csu/czso/evropsky_srovnavaci_program (11. 12. 2018).
- TOMEŠ, I. (2001): Sociální politika, teorie a mezinárodní zkušenost, Socioklub. Praha.
- VEČERNÍK, J., MYSÍKOVÁ, M. (2015): Chudoba v České republice: kritický pohled na evropské ukazatele, Sociologický ústav Akademie věd ČR. Praha.
- VEIT-WILSON, J. (1998): Setting adequacy standards, Policy Press. Bristol.
- WARD, T., Ozdemir, E. (2013): Measuring low work intensity – an analysis of the indicator, University of Antwerp. Antwerpen.

WB (1998): The definitions of poverty,
<https://siteresources.worldbank.org/INTPOVERTY/Resources/335642-1124115102975/1555199-1124115187705/ch2.pdf> (10.12.2018).

WB (2000): Beyond Economic Growth,
<http://www.worldbank.org/depweb/beyond/global/chapter6.html> (20. 11. 2018).

WB (2019): The world bank: who we are, <https://www.worldbank.org/en/who-we-are> (13. 3. 2019).

WIEGO (2019): Informal economy: links with poverty,
<http://www.wiego.org/informal-economy/links-poverty> (7. 1. 2019).

WHITE, H. (2008): The measurement of poverty. In: DE SAI, V., POTTER, R. B. (eds.): The companion to development studies. Hodder Education, London, 25-30.

6.2 Zdroje dat

ARPE (2018): People at risk of poverty or social exclusion,
https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/t2020_50 (3. 11. 2018).

EUROSTAT (2018): Income and living conditions, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/income-and-living-conditions/data/database> (2. 11. 2018)

OECD (2018): Poverty rate, <https://data.oecd.org/inequality/poverty-rate.htm> (3. 11. 2018).

SEDLAC (2018): Statistics,
<http://www.cedlas.econo.unlp.edu.ar/wp/en/estadisticas/sedlac/estadisticas/#1496165262484-7f826c3f-b5c3> (20. 12. 2018).

UNDP (2018): Global MPI 2018,
https://ophi.org.uk/multidimensional-poverty-index/global-mpi-2018/#G-MPI_Intro (2. 11. 2018).

WB (2018): The world bank poverty data, <https://data.worldbank.org/topic/poverty> (2. 11. 2018).